

LUNDS
UNIVERSITET

Att främja samtyckeskultur

En intervjustudie om lärares möjligheter att påverka ungas
attityder kring sexuellt våld

Malin Mellberg

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRSK62
Termin: VT 2019
Handledare: Lena Halldenius
Omfång: Antal ord 16 776

Abstrakt

Syftet med denna uppsats är att diskutera möjliga vägar framåt för att uppnå en samtyckeskultur. Därför ställs frågan hur lärare upplever sina möjligheter att påverka ungas attityder, i relation till sexuellt våld. I studien betraktas lärare som nyckelaktörer i fråga om att forma den offentliga sektorn och implementera politiska beslut på gräsrotsnivå, i linje med Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkraten. Studien genomförs genom fem semistrukturerade intervjuer med lärare som undervisar på högstadienivå. I samspel av teori och empiri kodas fyra centrala och framstående analysteman fram; *Att forma massan – ansvar, makt & koncept för framgång*, *Skolans uppdrag - i relation till det sexuella våldet*, *Skolan som främjare av samtyckeskultur* samt *Läraren som gräsrotsbyråkrat*. I studien framstår lärarrollen som mångfacetterad och komplex, och resultaten indikerar att sociala värden tenderar att komma sekundärt i prioriteringarna, efter de renodlade kunskapskraven. Direktiven för skolans uppdrag att verka för ökad jämställdhet framstår vidare som otydliga, och resurser är en framträdande bristvara. Samtidigt lyser lärares engagemang som en onekligen stark källa till förändringspotential. Ett stort behov av samtal kring identitet och sexualitet tycks existera hos eleverna, medan samtal kring sexuellt våld framstår som mer svårhanterade. Samtyckeslagen verkar dessutom redan ha etablerat sin kraft i skolornas klassrum och främjar diskussioner kring vikten av samtycke och självbestämmande.

Nyckelord: Samtycke, Samtyckeskultur, Metoo, Sexuellt våld, Könrelaterat våld, Kroppslig integritet, Sexuellt självbestämmande, Attityder, Skolan, Gräsrotsbyråkrat

Abstract

Title: To promote a consent culture – An interview study concerning teachers' opportunities to influence young people's attitudes in relation to sexual violence.

This essay discusses possibilities on how to move forward towards a consent culture. The following question is being raised; in which ways do teachers have opportunities to influence their students attitudes in relation to sexual violence. Teachers are regarded as holding a key position in the process of shaping the public service, and in the implementing process of political decisions at grass roots level. This is in line with Michael Lipskys theoretical framework of street-level bureaucrats. The study is conducted through five semi-structured interviews with teachers at the upper secondary level. The analytic section is organized through four central categories; *To shape attitudes - responsibility, power & concepts for success*, *The school's mission - in relation to the sexual violence*, *The school as a promoter of consent culture* and *The teacher as a street-level bureaucrat*. In the study, the profession of the teacher appears to be multifaceted and complex, and the results indicate that knowledge requirements are regarded as a higher priority than social values. The schools mission of promoting gender equality further appears to be unclear, and resources seems to be a major deficiency. Despite all this, the teacher's solid commitment appears as a strong source of change. Students appear to be in need for conversations about identity and sexuality, while conversations about sexual violence appear to be more difficult to handle. The new Swedish law of sexual offences – which emphasize consent – seems to have had a positive effect by increasing the number of discussions about consent in the school environment.

Key words; Consent, Consent culture, Metoo, Sexual violence, Gender-related violence, Bodily integrity, Sexual self-determination, Attitudes, School, Street-level bureaucracy

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1. Problemformulering, syfte & frågeställningar	5
1.2. Avgränsningar	7
1.3. Material	8
1.3.1. Primärmaterial	8
1.3.2. Sekundärmaterial.....	9
1.4. Centrala begrepp i uppsatsen.....	10
1.4.1. Sexuellt våld	10
1.4.2. Könrelaterat våld	11
1.4.3. Samtycke – från begrepp till samtyckeskultur	11
2. Kunskapsläget och tidigare forskning	13
2.1. Det sexuella våldet	13
2.2. Skolan som institution.....	18
3. Metod & Teori.....	20
3.1. Metod	20
3.1.1. Den kvalitativa metoden och semistrukturerad intervju.....	20
3.1.2. Kritik av vald metod.....	21
3.1.3. Urvalsprocessen	21
3.1.4. Undersökningens genomförande och sammanställning av material	22
3.1.5. Forskningsetiska bedömningar.....	24
3.2. Teori	24
3.2.1. Gräsrotsbyråkraten	24
3.2.2. Gräsrotsbyråkratens uppdrag, handlingsutrymme och beslutsfattande roll	25
3.2.3. Kontexten	25
3.2.4. Gräsrotsbyråkraten och social konstruktion av klienter.....	26

4. Skolans möjlighet att påverka attityder och motverka förekomsten av sexuellt våld ...	28
4.1. Respondenterna	28
4.2. Att forma massan – ansvar, makt & koncept för framgång	29
4.2.1. Dilemmat kring sociala och hierarkiska relationer	30
4.2.2. (Ignorera), reagera eller agera?	31
4.2.3. Att inkludera eleven i skapandet av undervisningen.....	31
4.2.4. Eleven: Ung, egocentrerad – och formbar?.....	32
4.3. Skolans uppdrag - i relation till det sexuella våldet	34
4.3.1. Direktiven ovanifrån	34
4.3.2. Från direktiv till klassrum	37
4.3.3. I mötet med verkligheten.....	40
4.3.4. Resurspåverkan	41
4.4. Skolan som främjare av samtyckeskultur.....	44
4.5. Läraren som gräsrotsbyråkrat.....	46
5. Slutdiskussion.....	48
6. Referenser.....	49
7. Bilagor.....	52
7.1. Intervjuguide	52
7.2. Informationsbrev om studien inkl. Samtyckesblankett	54

1. Inledning

Jämställdhet är i grunden en mänsklig rättighet och handlar om att maktförhållanden och relationen mellan könen ska vara rättvis och på lika villkor, inom alla områden och perioder i livet. Trots en lång tradition av kamp för just detta, står många hinder fortfarande obesegrade – det sexuella våldet är ett av de hinder som länge tystats ner och osynliggjorts. Ett stort genombrott för detta, är framfarten av Metoo som hösten 2017 exploderade. Den här uppsatsen är ett bidrag till att fortsätta diskussionen som Metoo startat. En grundläggande utgångspunkt har vidare varit att den största förändringspotentialen för att arbeta preventivt och framåt, finns hos de unga i samhället. Då skolan är en instans i samhället som har till uppgift att främja jämställdhet, har studiens fokus därför riktats mot lärares möjligheter att motverka förekomsten av det sexuella våldet – samt främja värden kring integritet och självbestämmande.

1.1. Problemformulering, syfte & frågeställningar

Könsrelaterat våld mot kvinnor beskrivs av Världshälsoorganisationen (WHO) som ett globalt samhällsproblem och innebär omfattande kränkningar av kvinnors mänskliga rättigheter. Det fysiska, psykiska och sexuella våldet utgör en av de absolut största globala hälsofarorna för flickor och kvinnor, enligt WHO.¹ I Sverige har vi, med globala mått mätt, kommit långt i arbetet med kvinnors rättigheter och jämställdhet. Trots detta är könsrelaterat våld fortfarande ett stort samhällsproblem och ett markant hinder för att uppnå jämställdhet. Av alla anmälda våldtäkter 2018 var 93% brott mot flickor/kvinnor. Av de anmälda brotten om sexuellt ofredande var 90% mot flickor/kvinnor. Vänder vi blicken mot förövarna för dessa brott var hela 97% män av de som misstänktes för sexualbrott under 2018.² Statistiken är tydlig: de som utövar våld är nästan uteslutande män – inte minst när vi pratar om det sexuella våldet.

Under hösten 2017 kom frågor kring sexism och sexuellt våld att få stort fokus i den svenska debatten då Metoo skakade världen med kraft. Metoo:s ramaskri ekade över Sverige och från landets alla hörn kom berättelser under hashtaggen #Metoo. Vittnesmålen, främst av kvinnor men också av ickebinära och transpersoner, adderade en efter en till den skrämmande bild som växte fram. Under Metoo-rörelsen blev bilden av det utbredda sexuella våldet ett tydligt uttryck

¹ Nationellt centrum för kvinnofrid; *Mäns våld mot kvinnor – ett globalt perspektiv*, Global folkhälsa och våld, nck.uu.se.

² Brottsförebyggande rådet, *Våldtäkt och sexualbrott*, bra.se.

för den rådande könsmaktsordningen och de patriarkala strukturer som fortfarande präglar det svenska samhället. Vad som dessutom blev tydligt under Metoo-rörelsen var att sexuellt våld sker långt ner i åldersgrupperna: under hashtag-upproren #tystiklassen och #räckupphanden vittnade tusentals grundskoleelever och gymnasieelever om sina upplevelser.

Metoo var – och är – revolutionerande i avseendet att uppropen lyckades bryta den tystnadskultur som så länge präglat händelser kopplat till sexuellt och könsrelaterat våld. Metoo tvingade därmed upp frågor kring sexuellt våld på den svenska politiska agendan, något som mest troligen bidrog till att samtyckeslagen (som varit under diskussion under många års tid) tillslut blev svensk lag den 1 juli 2018. Den nya sexualbrottslagstiftningen ställer nu krav på uttryckt frivilligt deltagande (samtycke) vid alla sexuella handlingar, där allt annat än ett ja är ett nej.³ Inte minst kan den nya samtyckeslagen anses viktig i avseendet att den visar på ett tydligare ställningstagande från regeringens och rättsväsendet sida, gällande vikten av individers självbestämmanderätt samt rätt till sin egen kropp.

Så, hur kommer vi vidare efter att Metoo:s mest intensiva ramaskri har tystnat och när samtycke stiftats i lagen? Detta var något jag frågade mig själv när denna studie började formuleras. Studiens övergripande syfte har därför varit att fortsätta diskussionen som Metoo och den nya samtyckelagen satt i rullning, så att det sexuella våldet inte åter viftas bort och tystas ner. Med detta i åtanke har syftet vidare varit att fokusera på hur vi kan arbeta preventivt och framåt, och hur vi kan påverka den attitydförändring som kommer att krävas för att uppnå en samtyckeskultur i praktiken. Med avstamp i detta har jag valt att undersöka vilka möjligheter lärare upplever, i relation till att påverka elevers attityder samt huruvida begrepp och tematik så som samtycke, kroppslig integritet, sexuellt våld m.fl. behandlas i skolans undervisning. I studien betraktas lärare som tjänstemän på gräsrotsnivå, vilka ur detta perspektiv kan ses som nyckelaktörer i fråga om att implementera politiska beslut som formuleras i högre instanser – en roll som kommer att diskuteras i uppsatsen. Kort sagt har min studie drivits av intresset att se till vilken grad skolan möjligen kan bidra till det preventiva arbetet för att minska det sexuella våldet i samhället. Följande tre frågor ställs i uppsatsen:

- **Hur ser lärare på sina möjligheter att påverka ungas attityder?**

³ Proposition 2017/18:177, *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*. Samt: Fatta, *Samtyckeslagen – Ni frågar, vi svarar*, fatta.nu.

- **På vilket sätt behandlas frågor kring sexuellt våld och samhällsstrukturer kopplade till kön i skolan? På vilket sätt behandlas frågor som rör självbestämmande och samtycke?**
- **På vilket sätt kan vi förstå skolans förändringspotential i avseendet att verka främjande för en samtyckeskultur?**

Dessa tre frågeställningar kommer tillsammans svara på uppsatsens övergripande frågeställning som lyder:

- **På vilket sätt upplever lärare sin roll som gräsrotsbyråkrat, i relation till att motverka förekomsten av sexuellt våld?**

1.2. Avgränsningar

Jag har valt att fokusera på kontexten skolan därför att skolan är en normproducerande institution, och en plats där unga ”möter” samhället. Då den svenska grundskolan är obligatorisk är skolan dessutom en plats/institution som (näst intill) alla samhällsmedborgare passerar oavsett var en bor, var en kommer ifrån, olika socioekonomiska förutsättningar, senare val av yrke etc. Skolan är en plats där vi från och med en ung ålder, frekvent spenderar en mycket stor del av vår tid, under en tidsperiod på ca ett årtionde. Med skolans kombinerade kunskaps- och fostringsuppdrag är skolan således onekligen en plats som påverkar individer i avseenden som vad vi lär oss som kunskap, vad vi lär oss om samhället och vad vi lär oss som rätt och fel. Vidare har skolan, som en statlig och samhällsbyggande institution, i uppdrag att verka både för respekt av de mänskliga rättigheterna och för ett jämställt samhälle, något som fastslås i skollagen och kommer till uttryck i läroplanen. En annan institution som påverkar unga mycket är givetvis familjen och den fostran som sker i hemmet. Men i kontrast till skolan, har samhället varken rätten eller möjligheten att styra de värderingar och attityder som uppmuntras i det privata.

Andra områden som varit av intresse att undersöka, är porrens inverkan på sexuellt- och könsrelaterat våld i samhället, inte minst i koppling till ungas syn på sex. Även andra mediala och sociala plattformar hade kunnat ge andra perspektiv i diskussionen om att forma ungas attityder. Detta är områden som jag valt att avgränsa mig från, men som kan ses som intressanta områden för vidare studier kring att förebygga sexuellt våld.

Huruvida den nya samtyckeslagen innebär stora eller små förändringar rent rättsligt är en annan intressant fråga i diskussionen kring att främja samtycke som fenomen. Frågan om den juridiska betydelsen av sexualbrottslagstiftningens fokus på antingen uttryckt samtycke (så som vår nya sexualbrottslagstiftning nu är utformad) alternativt fokus på närvaro av tvång/våld (så som vår sexualbrottslagstiftning tidigare var utformad) är däremot inget som vidare kommer att diskuteras i denna uppsats. Detta är frågor som lyfts bland annat i Petter Asps bok *Sex och samtycke*, där dessa två olika sätt att utforma lagen diskuteras ur ett juridiskt perspektiv.⁴ I denna uppsats ses samtyckelagen främst som ett markerande, som vidare kan fungera och resultera i en normförändring. Inte heller polisen och rättsväsendets hantering av anmälda sexualbrottsfall kommer att diskuteras i denna uppsats. I uppdrag granskning som sändes den 13:e mars 2019 påvisades polisens bristande intresse och upplysningsutfall för sexualbrott,⁵ liksom i Amnesty's rapport *Time for change: justice for rape victims in the Nordic countries* som släpptes i april.⁶ Hur polis och rättsväsende prioriterar och hanterar fall av misstänkta sexualbrott är också ett område som varit både intressant och relevant i diskussionen kring vad samhället prioriterar och sänder för signaler. Med uppsatsens begränsade tidsram i åtanke har jag däremot valt att avgränsa mig även från denna diskussion.

1.3. Material

1.3.1. Primärmaterial

Jag har valt att ta fram egen empiri som primärmaterial till studien. Valet av intervjustudie har möjliggjort att skapa ett material av förstahandsinformation, i dialog med den yrkesgrupp som min studie ämnar diskutera. Primärmaterialet består således av transkriptioner av de intervjuer som genomförts tillsammans med studiens respondenter. Mer ingående information om hur jag gått tillväga för att ta fram mitt primärmaterial redogörs för i metodavsnittet.

⁴ Asp, Petter, *Sex & Samtycke*, Lustus förlag AB (Uppsala), 2010.

⁵ SVT, *Polismästaren: Låg status påverkar resurserna till våldtäktsutredningar*, 13:e mars 2019, svt.se. (Programmet *Utredning nedlagd* sändes 13:e mars).

⁶ Amnesty, *Time for change: justice for rape victims in the Nordic countries* (Rapport), April 2019.

1.3.2. Sekundärmaterial

Den nuvarande läroplanen för grundskolan (Lgr11) utformades av regeringen 2011, och är det grundläggande styrdokument som styr skolans utformning. Lgr11 består av fem delar, varav *Skolans värdegrund och uppdrag* samt *Övergripande mål och riktlinjer* är del 1 & 2. Dessa två delar av läroplanen gäller alla lärare och ska enligt direktiven genomsyra undervisningen inom alla olika kunskapsämnen – som var och en har egna kursplaner (del 5). Nedan presenteras ett urval av direktiven som myntas i läroplanen del 1 och del 2, och som således utgör ett ramverk för samtliga respondenters arbete.

Skollagen (2010:800) slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. [...] Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform och inom fritidshemmet ska vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas.

Skolan ska förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver.

Skolan ska verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av könstillhörighet. [...] Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.

Skolans mål är att varje elev respekterar andra människors egenvärde & tar avstånd från att människor utsätts för diskriminering, förtryck och kränkande behandling...⁷

Följande begrepp: *samtycke, frivillighet, kroppslig integritet, sexuellt självbestämmande, sexuell hälsa, sexuellt våld, Metoo* och *könsrelaterat våld* alternativt *pojkar/mäns våld mot flickor/kvinnor* – begrepp som är centrala i denna uppsats och som delvis använts i studiens intervjuguid, finns uttryckligen inte inskrivna i läroplanen/kursplanerna. Däremot menar jag att

⁷ Skolverket 2011, *Läroplanen för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet*, skolverket.se, del 1 & 2.

dessa begrepp ryms inom de instruktioner och begrepp som uttryckligen står i styrdokumenterna (exempelvis mänskliga rättigheter, jämställdhet, makt, identitet, relationer eller sexualitet för att nämna några). Ur detta perspektiv finns *möjlighet* att inkludera dem alla, inom ramen för skolans uppdrag och undervisning.

1.4. Centrala begrepp i uppsatsen

I detta avsnitt redogör jag för några av uppsatsens centrala begrepp. Avsnittet har till avsikt att underlätta läsförståelsen för läsaren genom att på ett tydligt och motiverat sätt redogöra för vad som åsyftas med användningen av några begrepp som återkommande använts.

1.4.1. Sexuellt våld

I forskningsstudier, tidningsdebatter, på hemsidor och i uttalanden av olika slag används många olika termer för att belysa våld och kränkningar med sexuella inslag. Termer som trakasserier, övergrepp, ofredanden och våldtäkt är alla vanligt förekommande. I juridisk mening innebär de brottsliga handlingar enligt lagen om sexualbrott (bl.a. brotten våldtäkt, sexuellt övergrepp och sexuellt ofredande)⁸ alternativt i linje med vad som anses diskriminerande behandling enligt diskrimineringslagen (där sexuella trakasserier är en sådan handling).⁹ I denna uppsats är inte de juridiska distinktionerna av olika brottsliga handlingar med sexuella inslag i fokus, utan snarare dessa handlingar som brett fenomen – varav en definition som beskriver detta som sådant har varit av värde. Sexuellt våld definieras av Sveriges nationella center för kvinnofrid som: *Kränkningar och övergrepp med sexuella förtecken*.¹⁰ Jag har därför valt att använda mig av begreppet sexuellt våld som ett samlingsbegrepp för olika sexuella brottshandlingar. Sexuellt våld handlar alltså i vardagliga termer om att göra eller säga något som har med kroppen eller sex att göra, där en av parterna inte frivilligt medverkar, och det kan ske genom fysiska, verbala och icke-verbala handlingar. Det behöver med andra ord inte inkludera fysiskt våld, vilket kan vara av värde att poängtera då bland annat begreppet sexuellt våld i sig tenderar att föra tankarna till direkta våldsinslag.

⁸ För utförlig definition av sexualbrott, se: Brottsbalken (1962:700), 6 kapitlet.

⁹ För utförlig definition av sexuella trakasserier, se: Diskrimineringslagen (2008:567), 1 kapitlet, 4 §.

¹⁰ NCK, *Sexuellt våld*, nck.uu.se.

1.4.2. Könslaterat våld

I uppsatsen dyker även begreppet könslaterat våld återkommande upp. Könslaterat våld benämns ibland även för könslaterat eller genuslaterat våld. Könslaterat våld kan innebära sexuellt våld men även andra former av våld, hot och tvång. Av FN definieras *Sexuellt och könslaterat våld* som; ...*varje handling som begås mot en persons vilja och bygger på könslaterat och ojämlika maktförhållanden [...] Det omfattar [även] hot om våld och tvång. Våldet kan vara fysiskt, känslomässigt, psykiskt eller av sexuell natur....*¹¹ Begreppet i sig är alltså inte knyttat till ett specifikt kön. Vad som karakteriserar det könslaterade våldet är just att våldet är grundat i könslaterat och maktstrukturer. Begreppet könslaterat våld beskriver en djupare dimension av våldet – makten – som missbrukas och som möjliggör våldet. Det beskriver våldets strukturella karaktär.

1.4.3. Samtycke – från begrepp till samtyckeskultur

Till sist vill jag förklara ett begrepp som jag valt att använda i denna uppsats som en typ av symbolik för vägen framåt – ett mål att ta sikte på – nämligen *Samtyckeskultur*. Att *samtycka* till något kan liknas vid synonyma begrepp som medgivande eller frivillighet: att en person genom ord eller handling, ger någon annan tillåtelse att göra något, som berör den som lämnat samtycke. När samtycke är kopplat till kroppen och sexuella handlingar kan en därför säga att varje persons rätt till *kroppslig integritet* (rätten att få sin kropp/fysiska sfär respekterad) och *sexuellt självbestämmande* (rätten att själv bestämma över när/hur/var och med vem en är sexuell) är två grundläggande rättigheter som understryker vikten av att det finns ett uttalat samtycke från alla inblandande parter, vid alla sexuella handlingar. I sexualbrottslagstiftningen utgör samtycke numera gränsen mellan frivilliga sexuella aktiviteter och övergrepp, i och med det som i vardagliga sammanhang kallas samtyckeslagen (men som i själva verket egentligen är en omskrivning av sexualbrottslagen).¹²

Begreppet *samtyckeskultur* används bl.a. av organisationen Fatta som arbetar just mot sexuellt våld och för samtycke i lag och praktik – med andra ord för att etablera samtyckeskultur som samhällsnorm. Fatta definierar samtyckeskultur enligt följande: ...*en kultur och ett samhälle där frivillighet är grunden för mellanmänskliga relationer. Ett samhälle som genomsyras av*

¹¹ Egen översättning från; United Nations High Commissioner for Refugees, *Sexual and Gender Based Violence*, unhr.org.

¹² Proposition 2017/18:177.

*frivillighet, ömsesidighet och respekt.*¹³ Begreppet samtyckeskultur står alltså i kontrast till det rådande samhällsklimatet där sexuellt och könsrelaterat våld är utbredda fenomen, och innebär istället ett samhällsklimat och en samhällsnorm där frivillighet och respekt för allas integritet och självbestämmande är grunden för alla sexuella och kroppsliga interaktioner personer emellan.

¹³ Fatta, *Om fatta*, fatta.nu,

2. Kunskapsläget och tidigare forskning

2.1. Det sexuella våldet

Flera nyligen gjorda undersökningar i den svenska kontexten visar på det sexuella våldets utbredda problematik. Tydligt är att flickor och kvinnor som grupp är väsentligt mer drabbade av det sexuella våldet än pojkar och män som grupp. Detta är knappast revolutionerande uppgifter men betonar för den sakens skull både problemet i sig, samt att behovet av att förändra det rådande samhällsklimatet är stort, om vi vill uppnå jämställdhet och ett samhälle fritt från sexuellt våld.

I Nationella trygghetsundersökningen 2018, som genomförts av BRÅ, ges en övergripande redogörelse av allmänhetens utsatthet för brott och otrygghet. I rapporten fastställs att sexualbrott är den näst vanligaste brottstypen (efter hot) som befolkningen uppger sig ha utsatts för under året 2017. Kvinnor är tydligt mer utsatta än män och den mest utsatta åldersgruppen är de mellan 20-24år, där 35,8% av kvinnor jämfört med 4,7% av män svarar att de utsatts för sexualbrott. Sannolikheten för väsentliga mörkerantal är därtill stort, enligt BRÅ.¹⁴ Gällande oro att utsättas för våldtäkt eller andra sexuella angrepp känner kvinnor i allmänhet i genomsnitt 10 gånger mer oro än män. I åldersgruppen 20–24 år upplever 47% av alla kvinnorna i undersökningen att de ofta oroar sig för detta. Bland männen ligger siffran mellan 1-3% i de olika åldersgrupperna.¹⁵ Utöver att det sexuella våldet alltså drabbar kvinnor i störst utsträckning, så påverkas även hälsa och livskvalité hos kvinnor som inte drabbas – med orsak i stress och oro att drabbas av detta utbredda samhällsproblem.

I en annan studie, UngKAB15 som genomfördes 2015 av statistiska centralbyrån med fokus specifikt på sexuell hälsa och den unga delen av populationen (16-29år), framkom också alarmerande siffror. 54% av tjejerna som deltog och 27% av killar uppgav att de någon gång haft erfarenhet av en sexuell handling mot sin vilja. Även här syns en tydlig skillnad mellan könen, även om statistiken i sin helhet är oroande i sig.¹⁶ I BRÅs skolundersökning om brott 2017, som genomfördes specifikt med elever på högstadiet (åk.9), framkom sexualbrott som

¹⁴ BRÅ, *Nationella trygghetsundersökning 2018* (Rapport) 2019, s.6-7, 55,56.

¹⁵ BRÅ (2019), s.11, 120.

¹⁶ Folkhälsomyndigheten, *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige - UngKAB15* (Rapport), 2017, s.8-9.

den allra vanligaste brottstypen att utsättas för. Undersökningen visar samtidigt på att det är mer än tre gånger så vanligt att tjejer drabbas.¹⁷ Mycket få elever i skolundersökningen uppgav vidare att de polisanmält händelser av sexuellt våld.¹⁸ Enligt statistiken råder det kort sagt inga tvivel kring att det sexuella våldet är ett utbrett problem, förekommer långt ner i åldersgrupperna samt att det i stor utsträckning drabbar kvinnor som grupp – samma bild som Metoo-upproren speglade. Att få unga anmäler händelser där de blivit utsatta för sexuellt våld, är vidare oroväckande, där en kan fundera över orsakerna till detta – har unga svårt att avgöra om de blivit utsatta för brott, eller finns en rädsla att inte bli tagen på allvar av vuxna eller rättsväsendet?

I båda artiklarna *Perceptions of sexual harassment in Swedish high schools: experiences and schoolenvironment problems* skriven av Eva Witkowska och Ewa Menckels samt *Sexual Harassment, Bullying, and School Outcomes for High School Girls and Boys* av James Gruber och Susan Fineran cirkulerar diskussionen kring kränkande behandling med sexuella inslag i kombination med skolan som kontext. Witkowska och Menckels studie fokuserar på kvinnliga elever i gymnasieskolor i Sverige. Författarna skriver att det faktum att kvinnliga skolelever befinner sig i en skolmiljö där det i bred utsträckning sker just kränkningar med koppling till kön eller av sexuell natur, strider mot elevers rätt till en säker och trygg skolmiljö samt rätt att behandlas med värdighet. De pekar på sexuella trakasserier som ett folkhälsoproblem och något som får negativa konsekvenser för tjejers psykiska hälsa. De menar att miljöer där sexuella trakasserier förekommer försämrar tjejers självförtroende, prestationer samt framtidsvisioner.¹⁹ Studien handlar specifikt om sexuella trakasserier i skolmiljön, men de långtgående konsekvenserna kan antas vara likartade även av andra former av sexuellt våld och oberoende av kontexten där det tar plats.

Även i Gruber och Finerans artikel, där gymnasieelever i USA studerats, läggs stor vikt vid att se på sexuella trakasserier som en typ av kränkande behandling av särartad karaktär. Gruber och Fineran hänvisar detta till aspekten att de sexuella kränkningarna är grundade i tankar om en hierarkisk maktordning, vilket vidare skapar maktobalans på en strukturell och kulturell nivå. De negativa följderna och konsekvenserna blir därför mer långtgående än av vissa andra typer

¹⁷ BRÅ, *Skolundersökningen om brott 2017* (Rapport), 2018, s.6-7, 24.

¹⁸ BRÅ (2018), s.33.

¹⁹ Eva Witkowska & Ewa Menckel, *Perceptions of sexual harassment in Swedish high schools: experiences and schoolenvironment problems*, *European Journal of Public Health*, Vol. 15, No. 1, (78–85), 2005 s.78, 81

av mobbning/kränkningar.²⁰ Elisabeth J. Meyer utgår i sin bok *Gender, bullying and harassment* från en likartad problematik, men med ett starkare fokus på förändringsstrategier för att eliminera sexistiska-, homofobiska- samt transfobiska kränkningar. Meyer lägger vikt vid att de uppfattningar och åsikter kring kränkningar som finns hos personalen på en skola, har större inverkan än vad riktlinjer och styrdokument har, gällande hur kränkningar hanteras och bemöts.²¹ Enligt Meyer har således både den enskilda läraren samt lärare som grupp, stor inverkan kring vilka normer som sätts på skolan i stort, i koppling till attityder kring sexuellt våld. Hon menar att lärare och annan personal på skolan bör, och har ett ansvar att, konstant reagera på kränkningar – inte minst de genusrelaterade – med tanke på dess långtgående konsekvenser i skolan och i samhället i stort.²²

Annan forskning av intresse är artikeln *The impact of power and powerlessness on blaming the victim of sexual assault*, skriven av Claire R. Gravelin, Monica Biernat, och Matthew Baldwin. Artikeln cirkulerar bl.a. kring våldtäktsmyter och skuldbeläggande av offer, vid händelser av sexuellt våld och med ett fokus på mäns våld mot kvinnor. Med våldtäktsmyter menas stereotypiska uppfattningar gällande hur ett sexuellt övergrepp ”går till” liksom vem som är offer respektive förövare – idéer som ofta är väletablerade i samhället men som långt ifrån speglar verkligheten. Exempel på sådana myter är, som forskarna skriver, att förövaren är en främling, att typiska övergrepp sker på vissa fysiska platser eller att inslag av vapen/våld måste vara närvarande för att en händelse ska anses vara just ett övergrepp. En vanlig missuppfattning är att våldsamma blodiga överfallsvåldtäkter i mörka parker speglar den ”riktiga” våldtäkten – vilket är problematiskt eftersom endast en mycket liten del av alla våldtäkter går till på detta vis. Våldtäktsmyter är ett tydligt hinder för att uppnå en samtyckeskultur och ett samhälle fritt från våld, då de ger missvisande bilder av verkligheten samt förminskar eller helt osynliggör övergrepp av många slag. Men även för att de tenderar att fokusera på närvaro av våld/tvång/brutalitet istället för på frånvaro av samtycke. Myterna kan göra att personer som blivit utsatta inte inser att de varit med om ett övergrepp och därför inte anmäler. Författarna

²⁰ Gruber, James & Fineran, Susan, Sexual Harassment, Bullying, and School Outcomes for High School Girls and Boys, *Violence Against Women*, Vol. 22(1) 2016, (112–133), s.128.

²¹ Meyer, Elisabeth J., *Gender, bullying, and harassment – strategies to end sexism and homophobia in schools*, Teachers college press (New York), 2009, s.37.

²² Meyer (2009), s.74.

skriver vidare att myterna länge använts för att rättfärdiga, och normalisera, manlig sexuell aggression mot kvinnor.²³

Även att skuldbelägga offret är en annan vanlig företeelse kring fall av sexuellt våld som artikeln belyser, exempelvis med hänvisning till alkoholintag, att kvinnor ljuger om övergrepp (med anledning att de ångrar en sexuell kontakt i efterhand) eller med hänvisning till kläder (att någon klätt sig utmanande/inbjudande) eller utseende (att någon exempelvis inte är ”tillräckligt attraktiv”) eller diskussioner kring om offret tydligt gjort motstånd i situationen. Skuldbeläggande av offret är extra vanligt när offer och förövare är bekanta med varandra, skriver författarna.²⁴ Både våldtäktsmyter och skuldbeläggande av offren är fenomen som är väl etablerade i det svenska samhället, myterna göds ständigt av nyhetsrapportering och populärkultur. Det finns en skrämmande lång tradition av att mistro de som utsatts för övergrepp, då skuldbeläggandet har normaliserats i såväl skolkorridorer, på arbetsplatser och i rättssalar. Skuldbeläggandet upplevs däremot snabbt befängt om det appliceras på någon annan typ av brott. Med grund i detta är det viktigt att bryta såväl skambeläggandet som våldtäktsmyterna för att komma åt attityder kring det sexuella våldet.

En annan tydlig problematik finns gällande synen på vad som är samtycke, och på vikten av respekt för allas integritet och självbestämmande. På en fråga i UngKAB15 om att bestämma lika mycket om sex svarade 78% att de tyckte att det är viktigt att en bestämmer lika mycket om hur och var en har sex. Flera kvinnor än män tyckte att detta var viktigt. Högst andel (25%) som uppgav alternativet *ingen åsikt/vet inte* fanns bland de yngsta killarna i åldern 16–19 år.²⁵ Resultaten kan tolkas som att ca var femte ung person och var fjärde ung kille i åldern 16-19 inte lägger stor vikt vid att alla inblandade parter är med och bestämmer och ger samtycke till olika sexuella handlingar. Det är ett problem då även från början frivilliga sexuella interaktioner kan övergå i övergrepp om inte alla inblandade parterna är med på olika delmoment i akten. Åsikter kring vad som är ett samtycke och inte, går även isär i en Sifo-undersökning som gjordes på uppdrag av brottsoffermyndigheten 2018, med fokus på attityder kring den nya samtyckeslagen och förståelsen av att ge samtycke till sex. Deltagare var i åldern 18-25 år, och i undersökningen framkom bl.a. följande:

²³ Gravelin, Claire R. & Biernat, Monica & Baldwin, Matthew, The impact of power and powerlessness on blaming the victim of sexual assault, *Group Processes & Intergroup Relations*, Vol. 22(1) 2019, (98–115), s.99.

²⁴ Gravelin & Biernat & Baldwin (2019), s.100

²⁵ Folkhälsomyndigheten (2017), s.53-54.

- 33% av männen anser att lägga sig naken med en annan person är att ge sitt samtycke, medan siffran hos kvinnor ligger på 16%.
- Av männen tycker 14% att hångla är att ge samtycke, medan 8% av kvinnorna instämmer i samma påstående.
- Att vara ihop är att tolka som samtycke enligt 17% av männen och 9% av kvinnorna.²⁶

Det är uppenbart av dessa siffror att döma, att frågan om vad som är ett samtycke är långt ifrån självklar hos unga, oberoende av kön. Där finns dock en tydlig trend: samtycke förstås olika av könen - fler män tenderar att tolka de olika situationerna som att de har fått samtycke från den andra partnern, trots att ingen av situationerna beskriver ett samtycke för sexuella handlingar.

I UngKAB15 uppgav slutligen knappt hälften av de som svarade på enkäten att skolan gett dem tillräckliga kunskaper för att ta hand om sin sexuella hälsa. Områden som berördes för lite i skolan, var enligt enkätdeltagarna, bl.a. genus, relationer, jämställdhet, normer och HBTQ-perspektiv.²⁷ UngKAB15 visar en ojämlikhet i ungas sexuella hälsa och ett utvecklingsbehov på detta område, precis som statistiken ovan visar ett behov av att lära unga mer om samtycke och om sexuellt våld. Skolans undervisning är en möjlig väg att göra detta. Sex- och samlevnadsundervisning är en möjligt ingång till dessa samtal, men för den sakens skull inte den enda. När skolinspektionen under hösten 2017 granskade 450 grund- och gymnasieskolors sex- och samlevnadsundervisning, fastslogs att det existerar ett stort behov av kompetensutveckling, gällande lärares arbete med detta område.²⁸ Både i intervjuer med elever och lärare framgår det att undervisningen ser mycket olika ut, både gällande innehåll och omfattning. Detta gäller både elever på en och samma skola, men även i jämförelsen olika skolor emellan.²⁹ Kvaliteten på undervisningen i sex- och samlevnad är med andra ord mycket ojämlig. I rapporten uttrycks att sex- och samlevnadsundervisning av hög kvalitet är viktig med flera av de samhällsproblem som diskuterats ovan i åtanke – bristande jämställdhet på flera olika områden, sexuella trakasserier i skolan, våld i nära relationer samt diskriminering och kränkningar i mer generell bemärkelse.³⁰

²⁶ Kantar Sifo, Nollmätning om ny frivillighetsbaserad lagstiftning 2018, Juli 2018, s.22.

²⁷ Folkhälsomyndigheten (2017), s.9.

²⁸ Skolinspektionen, Sex- och samlevnadsundervisning (Rapport), 2018, s.5-6.

²⁹ Skolinspektionen (2018), s.14-17.

³⁰ Skolinspektionen (2018), s.40.

2.2. Skolan som institution

I antologin *Skolan som politisk organisation* förs diskussion kring skolan som en föränderlig institution i samhället och kring läraryrkets därigenom föränderliga uppdrag. Författarna pekar på att decentraliseringen av skolans styrning och den omstrukturerade av skolans innehåll som skett sedan 90-talet, resulterat i att skolor ser betydligt mer olika ut inom olika kommuner – innehållsmässigt liksom kvalitetsmässigt. Även en märkbar åtstramning av resurser läggs fram som en förändring.³¹ Den förändrade organiseringen har inte minst haft stora konsekvenser för lärarna, som nu styrs på ett mindre detaljerat sätt än tidigare. Det finns inte längre samma tydliga regelverk kring undervisningsinnehåll, varav lärarna istället har mer fritt handlingsutrymme. Därför är lärarens roll mer komplex än tidigare.³² Även i *Skolpolitik. Från riksdagshus till klassrum* diskuterar Maria Jarl tillsammans med Linda Rönnberg ingående det politiska spelet om skolan, spänningar inom området – historiskt och idag – samt olika aktörer som deltar i denna process. Lipskys teori om gräsrotsbyråkraten (som presenteras i kapitlet nedan) har en tydlig roll i bokens angreppssätt. Författarna lägger central vikt vid lärarens och rektorernas avgörande roll i processens slutskede där skolpolitiken aktualiseras.³³ Att skolan formas genom flernivåstyrning gör skolpolitiken komplex enligt författarna, som samtidigt lyfter fram att diskussionen om vem som ska ha makten över skolan är under ständig debatt.³⁴

Med utgångspunkt i att det råder vissa delade meningar kring exakt innehåll i skolans uppdrag i fråga om kunskapsförmedling och fostran, menar Jarl och Rönnberg att det samtidigt råder enighet bakom idén att skolan *har* ett tudelat uppdrag. Med dessa två innehållsperspektiv i kombination, har skolan som institution en viktig samhällsfunktion: den kan forma både kunskap och attityder hos framtidens medborgare.³⁵ Jarl och Rönnberg poängterar också att läroplaner och kursplaner onekligen speglar ett urval av prioriterade områden för skolan att förmedla. Dokumenten och direktiven formas av sin politiska och sociala kontext, direktiven är således aldrig fria från ideologiska uttryck.³⁶ Jarl och Rönnberg påpekar även att lärarutbildningens innehållsliga utformning påverkar hur grund- och gymnasieskolan som

³¹ Jarl, Maria & Pierre, Jon (red.), *Skolan som politisk organisation*, 3:e uppl., Geerups utbildning AB (Malmö), 2018, s. 11-13.

³² Jarl & Pierre (2018), s.16.

³³ Jarl, Maria & Rönnberg, Maria, *Skolpolitik – från riksdagshus till klassrum*, 2:a uppl., Liber AB (Stockholm), 2015. s.13, 30.

³⁴ Jarl & Rönnberg (2015), s.43,83.

³⁵ Jarl & Rönnberg (2015), s.86.

³⁶ Jarl & Rönnberg (2015), s.88.

verksamhet kommer att ta form, varav även lärarutbildningen blir en spänningsspunkt för skoldebatten.³⁷ Ana Marega och Selma Gusic menar att värdegrundsarbete har en underordnad ställning i kontrast till det renodlade kunskapsuppdraget i skolverksamheten. Detta är något de problematiserar i sin bok *Det andra uppdraget*. Marega och Gusic menar att skolans värdegrundsarbete måste vara en lika viktig del av skolan som kunskapsämnena, då likabehandling och värdegrundsarbete omsätter de mänskliga rättigheterna i praktiken.³⁸ Enligt författarna är normkritiska perspektiv och metoder centrala för att lyckas med detta – något som däremot inte är alldeles enkelt då det av lärarna kräver ständig medvetenhet och ifrågasättande av normer.³⁹ Liknande resonemang förs i boken *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*, skriven av Ewa-Karin Wedin. Enligt Wedin är den svenska skolan – från förskolan till gymnasiet – bristande ur ett jämställdhetsperspektiv. Hon menar att barns utveckling begränsas av stereotypiska föreställningar om kön, något som ger barnen olika förutsättningar – i skolan och vidare ut i samhället.⁴⁰ Wedin menar i enighet med Marega och Gusic att jämställdhetsarbete i skolan handlar om att aktivt och medvetet jobba med strukturer och normer kring kön för att få bukt med problematik kopplat till frågor om bristande jämställdhet.⁴¹

³⁷ Jarl & Rönnberg (2015), s.182.

³⁸ Marega, Ana & Gusic, Selma, *Det andra uppdraget*, Universus academic press (Malmö), 2016, s.13.

³⁹ Marega & Gusic (2016), s.16-17.

⁴⁰ Wedin, Ewa-Karin, *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*, 4:e uppl., Nordsteds juridik AB (Stockholm), 2018, s11.

⁴¹ Wedin (2018), s.17.

3. Metod & Teori

3.1. Metod

3.1.1. Den kvalitativa metoden och semistrukturerad intervju

För denna studie har en kvalitativ intervjustudie valts som metod. Målet med en kvalitativ metod är att få ökad insikt kring personers situation och sociala verklighet. Genom att intervjua personer som befinner sig inom det område som studien kretsar kring, försöker forskaren således få insikt i respondentens upplevelse av sin vardag. Monica Dalen, som skrivit boken *Intervju som metod*, benämner detta som att forskaren syftar till att sätta sig in i respondentens livsvärld.⁴² Av Steinar Kvale och Svend Brinkmann, som skrivit boken *Den kvalitativa forskningsintervjun*, beskrivs intervjuprocessen som att forskaren uppmuntrar en person att berätta sin livshistoria. Vidare beskriver författarduon den kvalitativa intervjumetoden som att forskaren ämnar tolka och utveckla mening ur dessa livshistorier och erfarenheter. Dock bör poängteras att denna typ av kunskap inte är given fakta – det är kunskap som är kontextuell och intersubjektiv.⁴³ Det är genom att undersöka upplevelse-dimensioner som studiens karaktär blir kvalitativ: den belyser ett fenomen i mindre omfattning men mer på djupet, i kontrast till en kvantitativ undersökning där mindre insikt finns kring personerna bakom siffrorna.⁴⁴ Jag menar att den kvalitativa intervjumetoden står i harmoni med min studie då den drivs av intresset att få en djupare insikt i lärares vardag och yrkesroll.

Mer specifikt har en semistrukturerad intervju valts som metod för att genomföra undersökningen. Metoden innebär att forskaren på förhand utformar en intervjuguide med frågor som används under intervjutillfällena. Som Dalen skriver så är utformandet av intervjuguiden en process där forskaren omsätter studiens övergripande problemformulering och syfte, till konkreta teman och underliggande frågor. Följdfrågor formuleras sedan under varje tillfälle för intervju – ett upplägg som ger utrymme för öppna och personliga svar.⁴⁵

⁴² Dalen, Monica, *Intervju som metod*, 2:a uppl., Gleerups (Malmö), 2015, s.15.

⁴³ Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2015, s.34-35.

⁴⁴ Dalen (2015), s.15.

⁴⁵ Dalen (2015), s.34-35.

3.1.2. Kritik av vald metod

Som Dalen skriver innebär en kvalitativ intervju som metod även vissa problematiska aspekter ur ett etiskt perspektiv, eftersom forskaren själv aldrig kan vara helt objektiv. Forskarens subjektivitet påverkar valet av respondenter, vilka aspekter som studerat fenomen belyser (det finns alltid fler/andra aspekter som utelämnas) samt hur resultaten förmedlas. Detta beror på att forskaren, precis som alla andra individer, i någon mån styrs av rådande normer och förutfattande meningar. Även forskarens tidigare erfarenheter, kunskap, förförståelse och därmed tolkning och förståelse av materialet, kommer att påverka studiens slutresultat, som Dalen poängterar.⁴⁶ Det har varit min yttersta målsättning att genom studiens process förhålla mig så objektiv som möjligt, samt att ge en korrekt och rättvis bild av empirin som studeras.

I rollen som forskare åligger det dessutom ett övergripande ansvar att skydda respondenterna genom hela forskningsprocessen.⁴⁷ Mer om hur jag förhållit mig till detta redovisas separat i avsnittet *forskningsetiska bedömningar*.

3.1.3. Urvalsprocessen

I Dalens bok läggs det stor vikt vid valet av respondenter när en intervjustudie ska genomföras, urvalet ska vara systematiskt och motiverat.⁴⁸ Med hänsyn till uppsatsens omfång och tidsram har fem personer valts ut som respondenter för denna intervjustudie. Urvalsprocessen till den slutliga gruppen av utvalda respondenter beskrivs av Dalen enligt följande:

Teoretisk målgrupp → *Urvalskriterier* → *Kriteriebaserad målgrupp* = *Svarsgrupp*.⁴⁹

Urvalsprocessen har baserats på följande kriterier: lärare inom regionen södra Sverige har valts ut, för att möjliggöra fysiska möten med var och en av respondenterna. Detta med grund i att jag tror på att ett samtal ansikte mot ansikte öppnar upp för bäst samspel mellan forskare och respondent. En annan del av urvalsprocessen har varit att hitta lärare som arbetar på minst två olika grundskolor, i områden med variation på tätbebyggelse/population. Kriteriet har haft till avsikt att undvika en allt för homogen grupp av respondenter. Vidare har ett urvalskriterie varit att respondenten undervisar på högstadienivå. Detta med anledning att undersökningen berör

⁴⁶ Dalen (2015), s.13, 17-18.

⁴⁷ Dalen (2015), s.13.

⁴⁸ Dalen (2015), s.58-59.

⁴⁹ Dalen (2015), s.63.

viss tyngre tematik så som sexuellt våld och skadliga samhällsstrukturer koppade till kön, varav jag har valt att avgränsa mig till lärare som undervisar i de lite högre åldersgrupperna

Tematiken som studien kretsar kring har många nära kopplingar till kunskapsområdet sex- och samlevnad. I läroplanen är sex- och samlevnad inte ett eget ämne, utan ett ämnesövergripande kunskapsområde som därmed ska integreras i skolans andra kunskapsämnen.⁵⁰ Kunskapsområdet sex- och samlevnad är också en del av skolans värdegrundsarbete. Samtliga lärare har därmed ett ansvar att belysa frågor kopplade till sex- och samlevnad.⁵¹ Som ett sista urvalskriterie har jag valt att avgränsa mig till lärare som undervisar i minst ett utav ämnena religion, samhällskunskap, biologi eller idrott & hälsa. Det motiveras genom att det inom dessa fyra ämnen finns ett brett utbud av nära kopplingar till frågor av den karaktär som studien belyser.⁵² Jämförelsevis är kopplingarna färre/mer långsökta inom ämnen som exempelvis kemi, matematik eller geografi. Dessutom öppnar intervjuer med lärare inom olika ämnen upp för att fånga in fler perspektiv.

Bland respondenterna finns både män och kvinnor representerade. Att båda könen finns representerade bland svarsgruppen kan anses positivt, i avseendet att det möjligen kan råda olika uppfattningar av både läraryrket i sig samt undersökningens tematik, med grund i de strukturer som präglar vårt samhälle. En svaghet gällande respondenternas representation, är att majoriteten (fyra av fem) arbetar inom tätbebyggda områden. Det hade varit önskvärt att balansen varit något jämnare. Obalansen är ett resultat av den begränsade tidsperiod som funnits till förfogande att söka respondenter, men också att det varit svårt att hitta lärare som har haft möjlighet att frigöra tid för intervjuer.

3.1.4. Undersökningens genomförande och sammanställning av material

Alla intervjuer har genomförts under perioden maj 2019. Intervjuerna har genomförts med en person åt gången och har varat mellan 31 min-1h 9 min. Intervjuerna har spelats in som ljudfiler, och sedan transkriberats. Vid transkribering av rådatan (ljudfilerna) har materialets omfattning reducerats i viss grad: pauser, suckar, skratt och liknande har utelämnats liksom delar av samtalen som för studiens syfte och problemformulering beaktats som utan relevans för studien.

⁵⁰ Skolverket, *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år. Jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen. Årskurserna 7–9*, 2013, s.13.

⁵¹ Skolverket (2013), s.20.

⁵² Skolverket (2011), del 5.

I processen har delar av rådatan citerats i exakta ordalag medan andra citat är lätt redigerade med språkliga modifieringar. Språkliga modifieringar har gjorts där behov funnits, för att innebörden av samtalet på ett tydligt sätt ska framgå.

Efter transkriberingen har materialet strukturerats med hjälp av Rennstam och Wästerfors analysteknik ”sortera, reducera, argumentera” som presenteras i boken *Från stoff till studie*,⁵³ och handlar om att plocka ut teman och kategorier ur materialet.⁵⁴ Att sortera materialet ger möjlighet att sätta det som sägs i ett sammanhang och att abstrahera den jordnära empirin till en bredare diskussion.⁵⁴ Det skapar också ordning i materialet och komprimerar dess omfång.⁵⁵ Detta görs genom att först hitta återkommande teman som lyfts av respondenterna under intervjutillfällena.⁵⁶ Framstående teman omformuleras och reduceras därefter till en mindre mängd kategorier av intresse för studien – dessa kategorier presenteras i uppsatsen resultat och analysavsnitt.⁵⁷ Argumentationen kommer till synes genom att studiens fynd presenteras i en reflekterande analys med koppling till studiens teori, men även i relation till tidigare kunskap på området.⁵⁸ Processen att sortera, reducera och argumentera har även karakteriserats av de tillvägagångssätt som Dalen kallar för ”teori/modell” i sin bok, nämligen att en på förhand vald teori tillämpas på eget material.⁵⁹ Michael Lipsky:s teori om gräsrotsbyråkraten (se nedan) har haft en central roll i studiens angreppssätt från processens start, bl.a. i framtagandet av intervjuguiden. Att mixa dessa två angreppssätt gör studien växelverkande induktiv och deduktiv – vissa teman har styrts på förhand – andra har vuxit fram ur materialet.

Stor omsorg och tid har lagts vid att överföra ljudfilerna till textversioner. Att inkludera ett rikt omfång av citat i analysen har varit ett sätt att styrka trovärdigheten och tillförlitligheten i de resonemang som förs i studien. Det bör poängteras att respondenternas uttalanden inte utesluter att många andra uppfattningar, åsikter och aspekter hade kunnat lyftas fram av andra gräsrotsbyråkrater i skolans värld. Resultaten kommer därför i sig inte kunna stå för några generella slutsatser som med säkerhet är överförbara till andra kontexter. Resultaten kan däremot ge insikt i några möjliga perspektiv inom fältet.

⁵³ Rennstam, Jens & Wästerfors, David, *Från stoff till studie*, Studentlitteratur AB (Lund), 2015, s.69.

⁵⁴ Rennstam & Wästerfors (2015), s.82-83.

⁵⁵ Rennstam & Wästerfors (2015), s.86.

⁵⁶ Rennstam & Wästerfors (2015), s.74-75, 101.

⁵⁷ Rennstam & Wästerfors (2015), s.103.

⁵⁸ Rennstam & Wästerfors (2015), s.170.

⁵⁹ Dalen (2015), s.98-99.

3.1.5. Forskningsetiska bedömningar

I linje med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer⁶⁰ och krav har alla respondenter mottagit en skriftlig förfrågan om att delta i studien, där information om studiens syfte, tematik och genomförande presenterats, liksom under vilka villkor som intresserade deltagare medverkar i undersökningen. Blanketten finns bifogad som bilaga. Var och en av respondenterna har frivilligt anmält intresse att delta i studien, detta har intygats skriftligt genom att respondenterna undertecknat samtyckeblanketter vid varje intervjutillfälle. Stor vikt har lagts vid att värna deltagande lärares integritet. Insamlat material har behandlats konfidentiellt, vilket syftar till att behandla och bevara respondenternas uppgifter så att obehöriga inte kan ta del av dessa. Deltagande lärare, samt aktuella skolor, har avidentifierats i studien. Insamlat material kommer endast att användas för forskningsändamål.

3.2. Teori

3.2.1. Gräsrotsbyråkraten

I den här uppsatsen har Michael Lipskys teori om *gräsrotsbyråkraten* används som både en ingång till min studie samt ett ramverk för att tolka mitt empiriska material. Teorin är hämtad från Lipskys bok *Street-level bureaucracy – Dilemmas of the individual in public services*. I boken diskuteras den komplexa roll som tjänstemän inom den offentliga sektorn besitter - de är dessa tjänstemän som Lipsky beskriver med termen *street-level bureaucrats*, på svenska gräsrotsbyråkrat. Gräsrotsbyråkraten arbetar inom områden såsom sjukvård, socialtjänst, räddningstjänst och utbildning, och representerar i sitt dagliga arbete skärningspunkten mellan samhällsmedborgaren och statens tillhandahållande av samhällstjänster. Ur detta perspektiv är gräsrotsbyråkrater nyckelaktörer i fråga om – eller hur – politiska beslut och direktiv implementeras på gräsrotsnivå.⁶¹ Gräsrotsbyråkratens sätt att hanterat sina uppgifter och sitt arbete på, kommer således ge ringar på vattnet i samhället i stort.

⁶⁰ Vetenskapsrådet, *God forskningssed*, (Rapport), 2017.

⁶¹ Lipsky, Michael, *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*, 30th anniversary expanded ed., Russell Sage Foundation (New York), 2010, s.3-4.

3.2.2. Gräsrotsbyråkratens uppdrag, handlingsutrymme och beslutsfattande roll

Gräsrotsbyråkratens yrke karakteriseras av daglig interaktion direkt med samhällets medborgare. Deras arbetsuppgift att hantera och fatta beslut inom den offentliga sektorn, kan därför ha stor inverkan på människors liv. På så sätt innebär gräsrotsbyråkratens arbete som beslutsfattare en stor portion makt och kontroll.⁶² Vidare karakteriseras deras arbete av att det finns mängder med lagar, policys och riktlinjer som styr hur gräsrotsbyråkraterna ska arbeta och fatta sina beslut. Styrdokumentet och regleringen ovanifrån finns dels för att resurserna till samhällstjänster i viss mån är begränsade, och dels för att det finns en målsättning om att hela befolkningen i ett land/kommun/stad eller liknande, ska ha tillgång till likvärdiga samhällstjänster. Samtidigt ges gräsrotsbyråkraten relativt stort handlingsutrymme då styrdokumentet ovanifrån samtidigt kräver att gräsrotsbyråkraten på ett respektfullt och rättvist sätt använder sitt omdöme och kompetens för att anpassa beslut och tjänster från fall till fall, med hänsyn till individers olika behov. Direktiven ovanifrån är alltså sällan tydliga eller detaljrika, utan måste tolkas av gräsrotsbyråkraten. Tolkningsutrymmet och gräsrotsbyråkratens beslutsfattande roll kräver utifrån denna aspekt även en stor portion ansvar och en mängd etiska ställningstaganden som ser olika ut från fall till fall. De motstridiga direktiven – att behandla lika men samtidigt individanpassat – är gräsrotsbyråkratens stora dilemma. Arbetets karaktär gör därmed gräsrotsbyråkratens fria handlingsutrymme mycket viktigt, enligt Lipsky.⁶³

3.2.3. Kontexten

Utöver svårtolkade direktiv beskriver Lipsky dessutom att gräsrotsbyråkraten i praktiken ständigt arbetar under stor arbetsbelastning och i en arbetsmiljö med otillräckliga resurser: tid, pengar, information etc. Lipsky beskriver även att gräsrotsbyråkrater kan sakna personliga resurser så som erfarenhet och kompetens för att hantera sitt arbete. Arbetsbördan och resursbristen gör ytterligare att det är näst intill omöjligt för gräsrotsbyråkraten att uppfylla den standard av tjänsten som eftersträvas – styrdokumentens ideal står mot verklighetens komplexa arbetsstruktur.⁶⁴ Karakteristiskt för det kroniska underskottet av resurser inom den offentliga sektorn menar Lipsky är att efterfrågan för dessa tjänster, som alltid är hög, också ökar i takt

⁶² Lipsky (2010), s.4, 8-9.

⁶³ Lipsky (2010), s.13-16

⁶⁴ Lipsky (2010), s.29, 31-32.

med tillgången. Det resulterar således enligt Lipsky i att även om resurser skjuts till så gör fler anspråk på tjänsten, varpå efterfrågan ökar, och resursbristen blir åter ett faktum.⁶⁵ Utöver spänningsförhållandet mellan tillgång och efterfrågan som Lipsky poängterar, finns där så klart också en aspekt av politiska prioriteringar: vilka frågor, samhällsinstitutioner och samhällstjänster prioriteras av Sveriges politiker? Institutioner där gräsrotsbyråkraten arbetar påverkas av den större politiska kontexten och är ofta en bricka i det politiska spelet.

Vidare beskriver Lipsky att det inom de institutioner där gräsrotsbyråkraten arbetar, många gånger finns meningsskiljaktigheter mellan ledning och gräsrotsbyråkrat. Relationen grupperna emellan är konfliktfylld av naturen eftersom grupperna arbetar mot olikformulerade mål – där graden av autonomi ofta blir en spänningsspunkt, enligt Lipsky. Han förklarar detta på följande vis: ledningen arbetar ofta med måluppfyllelser knutna till att hålla ner resurs- och personalkostnader, samt för verksamhetens helhetsresultat och en verksamhetens som ger likvärdig service. Detta ger ledningen anledning att minimera personalens autonomi. Personalen, som arbetar i direkt kontakt med verksamhetens klienter (samhällsmedborgarna), har däremot måluppfyllelser som förknippas med individbaserat agerande (som ovan diskuterat) – vilket ofta kräver just stort handlingsutrymme och autonomi.⁶⁶

3.2.4. Gräsrotsbyråkraten och social konstruktion av klienter

En annan intressant aspekt som Lipsky beskriver är den process av social konstruktion som uppstår i mötet mellan gräsrotsbyråkraten och de som Lipsky kallar för klienten (I fallet skolan innebär detta alltså mötet mellan lärare och elev). Lipsky menar att klienter bemöts och även förväntas bete sig olika, beroende på hur gräsrotsbyråkraten identifierar dem.⁶⁷ Denna process gör att lärare har stor psykologisk makt/inverkan på elever – något som följer av vilka förväntningar som läraren har på varje elev som individ. En lärares höga- alternativt låga förväntningar på en elev, speglas nämligen i elevens egen självbild, förväntning på sig själv samt faktisk prestation, menar Lipsky.⁶⁸ Elever ”skolas” kort sagt in i beteenden som förväntas av dem. Detta kan, som Lipsky påpekar, dels innebära positiva beteendemönster som att elever lär sig ordning och reda, att räcka upp handen i klassrummet eller prestera bra i skolan. Men det kan också innebära negativa mönster och processer, om lärare förväntar sig att en elev är

⁶⁵ Lipsky (2010), s.33-34.

⁶⁶ Lipsky (2010), s.25.

⁶⁷ Lipsky (2010), s.59

⁶⁸ Lipsky (2010), s.65-67.

stökig, beter sig illa eller presterar dåligt, då risken ökar att så också blir fallet.⁶⁹ Ur denna aspekt formar lärare med andra ord en hel del normer, gällande hur eleverna bör eller förväntas bete sig. Vad Lipsky även poängterar är att dessa beteendemönster, ofta tenderar att följa individer vidare ut i andra sammanhang än skolan.⁷⁰ Ur detta perspektiv kan således lärares sätt att hantera sina elever, ha stor betydelse för attityder och hur människor beter sig, även i mer generell bemärkelse. Med grund i detta anser jag Lipskys teori vara en intressant utgångspunkt för att diskutera skolans potential att påverka attityder. Teorin öppnar upp för spännande diskussioner kring lärares uppgift att verka för värden så som mänskliga rättigheter och jämställdhet, i en komplex arbetsmiljö och i sin näst intill dagliga kontakt med den unga populationen i samhället.

⁶⁹ Lipsky (2010), s.61, 65-67.

⁷⁰ Lipsky (2010), s.68-69.

4. Skolans möjlighet att påverka attityder och motverka förekomsten av sexuellt våld

I detta avsnitt presenteras och analyseras resultaten av de intervjuer som genomförts. De delar av empirin som lyfts fram är en selektiv del av materialet, baserad på studiens fokus, syfte och frågeställningar. Bearbetningsprocessen av materialet har genererat kategorierna; *Att forma massan – ansvar makt och koncept för framgång*, *Skolans uppdrag – i relation till det sexuella våldet*, *Skolan som främjare av samtyckeskultur* samt *Läraren som gräsrotsbyråkrat*. De presenteras nedan i varsitt avsnitt med ett antal underteman av relevans för var och en av kategorierna. Analysens två första avsnitt görs i nära koppling till empirin och cirkulerar kring två av de frågor som ställts i uppsatsen. I de två sista avsnitten kommer analysen stegvis zooma ut från empirin, för diskussion kring resterande två frågor. Frågeställningarna kommer att presenteras i sin helhet i början av varje avsnitt.

Citaten nedan återges antingen i kursiverad text eller som blockcitat. Ord eller meningar som anges [inom hak-parantes] är förtydligande text som tillskrivits av mig. Andra delar av materialet återges som löpande textsektioner vilka sammanfattats av mig.

4.1. Respondenterna

Respondenterna i studien är i ett åldersspann kring uppskattningsvis 35-55år. De arbetar alla med elever på grundskolor i åk.7-9. Samtliga personer har minst 10års erfarenhet av att arbeta som lärare. Jag har valt att ge respondenterna de fiktiva namnen Therese, Marit, Vega, Philip och Marcus. Tre av respondenterna arbetar på en och samma skola, resterande två arbetar på två separata skolor. Nedan presenteras de närmare:

- Therese och Marit undervisar i biologi. Therese har arbetat i 18år som lärare, och Marit i 14år.
- Vega och Philip undervisar i religion och samhällskunskap. Vega har arbetet som lärare i 15år, Philip i 29år.
- Marcus undervisar i idrott & hälsa och har arbetat med detta i 10års tid.

4.2. Att forma massan – ansvar, makt & koncept för framgång

Avsnittet kretsar kring frågan; *Hur ser lärare på sina möjligheter att påverka ungas attityder?*

I intervjuerna uttrycker en absolut majoritet av respondenterna (4 av 5) att de upplever goda eller till och med mycket goda möjligheter att påverka sina elevers attityd och värderingar (bl.a. med koppling till sexuellt våld, men även attityd och värderingar i mer generell bemärkelse). Trots att en av respondenterna ställde sig mer kritiskt i frågan om skolan och lärares påverkan, fanns även där en antydning till möjlig potential ”att så frön för framtiden”. Möjligheterna att påverka framstår varken som okomplicerade eller kravlösa, men av respondenternas svar att döma, så finns potentialen där. Respondenterna uttryckte bl.a. följande:

...vi har ett ansvar och vi kan påverka, men vi är inte de enda. Det är även kompisar och föräldrar som påverkar. Men vi har absolut en påverkan. Vi är förebilder – eller ska vara det i alla fall! (Vega)

...jag ska inte säga att det är lätt att påverka uppfattningar, men det går att lyfta frågor och få dem att fundera [...] man kan få vissa som aldrig funderat i vissa banor, att börja göra det – så att där sker en viss förändring i attityd och så. Så vi har möjlighet. (Marcus)

...som enskild lärare så är det nog rätt så svårt. För att man ska kunna förändra så måste *alla* på skolan dra åt samma håll, och alla måste uppmärksamma i alla situationer. [...] Då tror jag att man har en jättestor möjlighet att påverka. (Therese)

Jag tror skolan har ganska stora möjligheter faktiskt, och det gäller att börja i god tid. [...] och jag tror att vi aldrig får ge oss. Vi måste fortsätta ge exempel och föra en konstant dialog med eleverna. (Filip)

...jag tror skolan har svårt att tävla mot det sociala så som kompisar och samhället utanför [skolan]. Men vissa frön sår man nog. (Marit)

Respondenternas generellt positiva inställning öppnar således upp för en intressant diskussion med beaktande av att det finns många påverkansfaktorer. Inte minst nämner samtliga lärare vid något tillfälle faktorer så som familj och vänner, som andra sammanhang vilka påverkar de unga elevernas värderingar och attityd i stor utsträckning. Däremot indikerar respondenterna samtidigt att detta faktum ytterligare stärker vikten av skolans värdegrundsarbete och påverkan. Nedan presenteras olika aspekter av de tankar som respondenterna delade med sig av, angående skolan och lärares utmaningar och framgångskoncept för att nå attitydförändring.

4.2.1. Dilemmat kring sociala och hierarkiska relationer

En majoritet av respondenterna (4 av 5) påpekar att de upplever svårigheter kring att avgöra om den kunskap och de värderingar som skolan förmedlar faktiskt befästs i grunden hos eleverna – eller om elevers goda uppträdande i interaktionen med lärarna snarare är ett spel för gallerierna. Vad lärarna syftar till är att elevers uppträdande i vissa situationer kan vara föredömligt, trots att helt andra och hårdare attityder kommer fram i andra sammanhang. Detta kopplar lärarna i stor utsträckning till att eleverna förstår lärarens roll som betygsättare och därav vill visa upp sin bästa sida för läraren.

...de vill ju framstå som bra och duktiga elever. Så eleverna kan mycket väl vara på ett sätt i klassrummet men på ett annat sätt på rasterna... (Vega)

...det är jag som sätter betyg sen. Vilket gör att de vet exakt vad jag vill höra– och då säger man det. Sen kan man gå ut i korridoren och säga precis tvärt om till sin kompis. Det gör att det är svårt för mig att se om det blir någon förändring. (Therese)

Även Filip beskriver att han exempelvis pratar mycket med sina elever kring ämnen som människors lika värde, integritet och jämställdhet – och att hans elever kan mycket om detta. Samtidigt beskriver han att en grupp av hans elever, i andra sammanhang än i klassrummet, visar på attityder som indikerar en *lite unken kvinnosyn och en lite unken syn på jämställdhet, lika värde och så*, som han uttrycker det. Filip menar att de attityder som eleverna förmedlar i klassrumskontexten därför är svårtolkade i fråga om genuinitet. Utöver att gott uppträdande och attityd i klassrummet kan hänga ihop med hans makt över betygen, upplever Filip att elevers dåliga attityd i andra sammanhang hänger ihop med tuff chagong.

Det här är inga okloka killar, de har inte under C i något ämne. Och de vet vad som är politiskt korrekt osv. De har två agendor om jag uttrycker det så, så det är svårt att veta. De vill vara coola inför kompisar och så. (Filip)

Elevers uppträdande bör alltså i viss mån ses i skuggan av betygen, och de faktum att lärare har en överordnad maktposition i skolans hierarkiska ordning. Uppgifterna om att elever uppträder i linje med de förväntningar som lärare eftersträvar, visar till viss del att eleverna skolas eller socialt konstrueras till vissa beteenden, men där finns också en tydlig aspekt av medveten målinriktad anpassning. Marit påpekar vidare att betygsaspekten kan vara ett hinder för att skapa en bra relation med eleverna i stort, något hon anser vara en viktig aspekt för att nå fram med kunskap och budskap till sina elever.

4.2.2. (Ignorera), reagera eller agera?

En annan röd tråd i flera av intervjuerna är vikten som läggs vid att attitydpåverkan är något som bör ske genomgående och konstant i lärarens arbete och i verksamheten i stort. Vega beskriver läraryrket som att vara en förebild. Filip påpekar vikten av att själv följa de budskap en förmedlar. Det handlar kort sagt om att föregå med gott exempel, men också om att tydligt sätta gränser för handlingar som inte accepteras. Deras uttalanden går i linje med Meyers teori kring att lärares åsikter kring kränkningar, som individer och som grupp, påverkar detta agerande mer än de riktlinjer som dikterar lärarens arbete. Vega, Filip och Therese beskriver alla hur de som lärare väljer att *reagera* och/eller *agera* i situationer där elever uppträder kränkande mot någon. Processen att reagera/agera sätter ord på det ställningstagande som hamnar i lärares knä mitt upp i en redan pressad och mångfacetterad arbetsmiljö. Det sätter även ord på en grundläggande princip att ingripa, i kontrast till att ignorera situationer av kränkande karaktär. Respondenterna menar att det är en avvägning kring när en kort men tydligt säger ifrån när en elev går över gränsen (att reagera) och vilka händelser som följs upp närmare genom diskussioner eller vidare åtgärder (att agera).

...man behöver inte alltid agera, men man måste alltid reagera. Det är inte alltid att man har tid och möjlighet att stanna upp och ha en lång diskussion, men det är superviktigt att man ändå säger till – ”det där är inte okej!” (Therese)

Filip lyfter även att det är viktigt att skilja på vilka diskussioner som är allmänna och vilka som är individuella. Han menar att det är självklart att reagera direkt om han ser någon som kränker någon annan, men att vissa samtal lämpar sig bättre att ta på separat håll med eleven.

...att prata med de som man märker har en liten unken exempelvis kvinnoosyn. [...] att man på tu man hand frågar dem ”varför tänker du såhär?” Så kan vi diskutera och jag kan försöka påverka dem där. (Filip)

4.2.3. Att inkludera eleven i skapandet av undervisningen

Samtliga lärare beskriver inkluderande undervisning som ett framgångskoncept för att nå ut med kunskap och budskap i skolan. Diskussion framstår som ett centralt element. *Många av eleverna har bra tankar, och de inspirerar varandra*, säger Marcus. Att anpassa undervisningen efter grupperns olika behov och förutsättningar, samt att fånga frågor i stunden är också koncept

som framstår som viktiga för lyckad undervisning. Kort sagt är det tydligt att det fria handlingsutrymmet är av mycket stor vikt för lärarna i deras arbete.

Det finns nog ingen specifik lösning för alla situationer, utan det beror alltid på gruppen. Sen tycker jag det är bra att använda mig av diskussion i mindre grupper för att diskutera svårare ämnen. (Marit)

Att de diskuterar i smågrupper. [...] Det tycker jag nästan är det bästa, eleverna kan rättså mycket själva och har mycket tankar de behöver få ur sig. Så de tycker jag fungerar bra. Även värderingsövningar fungerar bra om man har en trygg grupp som inte är för stor. (Vega)

På en av skolorna beskrivs att lärarna har schemalagt tid varje vecka med eleverna, tid som är avsatt som ett komplement till övriga schemalagda kunskapsämnena. Där har lärarna möjlighet att själva styra allt innehåll. Tiden beskrivs som mycket värdefull och bra bufferttid för sådant som annars är svårt att hinna med. Den används till att lyfta frågor kring stresshantering, studieteknik men även till sådant som att jobba med gruppen, värdegrundsfrågor eller aktuella samhällsfrågor som dyker upp – allt möjligt som är viktigt för att skolan i sin helhet ska fungera bättre. *För att klara av skolan så gäller det att klara av att fungera socialt och i grupp*, säger Marcus. Upplägget är initierat av de som arbetar på skolan, och inte något obligatoriskt som finns på alla skolor. Initiativet är ett tydligt exempel på när lärares fria handlingsutrymme används för att förbättra skolan och undervisningen efter kontext och grupperns olika behov.

4.2.4. Eleven: Ung, egocentrerad – och formbar?

I början av detta avsnitt redogjorde jag för lärarnas generellt positiva inställning gällande att påverka sina elevers värderingar och attityder. Samtliga lärare har under våra möten även påpekat att det är svårt att nå *alla* elever. En av förklaringarna till detta är att eleverna, på grund av sin unga ålder, har svårt att sätta sig in i andra människors situation oberoende om det handlar om upplevelser som grundas i kön eller kultur eller olika uppfattning gällande integritetsgränser. Andra förklaringar som uttryckts som hinder för att påverka, är brist på intresse och engagemang hos vissa elever, exempelvis för jämställdhetsfrågor eller liknande. Även om dessa hinder är närvarande är samtalen däremot fortfarande viktiga, enligt respondenterna.

...det [kan] vara vissa områden som jag anser att en grupp behöver få arbeta med, men det är inte alltid att eleverna själva är mogna att ta emot den kunskap eller diskussion som jag lyfter. (Marit)

Barn är ofta väldigt egocentrerade, de är ännu inte i ett mognadsstadium där de har lätt att sätta sig in i andras perspektiv eller åsikter. Det får vi jobba jättemycket med. (Therese)

... det är alltid en klick som inte bryr sig. Men man jobbar ju med massan, så då kan de skapa ett klimat som smittar av sig. (Marcus)

Flera respondenterna beskriver att elevers mognadsgrad varierar mycket. Särskilt framgår det att brist på mognad kan vara ett hinder just vid samtal som de kring sexualitet och sexuella handlingar – samtal som kan vara svåra för den som inte upptäckt sin sexualitet eller saknar egna referensramar. Men också vid samtal av tyngre karaktär kring ämnen som kan göra eleverna illa berörda – krig, våld, orättvisor osv. Brist på egna erfarenheter alternativt mognad, gör att det kan vara svårt för elever att relatera till ämnen som diskuteras men också att se strukturer i samhället, enligt respondenterna.

...många gånger får man lära dem orättvisorna, man får lära dem att se signalerna – för de ser dem inte. (Therese)

Även om inte så många elever ännu är där, att de är involverade i sexuellt umgänge, så tycker jag det är viktigt att vi pratar om det. (Marit)

Vid upprepade tillfällen uttalar sig respondenterna om att det trots ovanstående hinder finns behov från elevernas håll, att prata just kring denna typ av ibland svåra men viktiga frågor. Samtliga lärare instämmer i påståendet att eleverna är i en tid då identitet och sexualitet formas – och att det således finns ett behov av att diskutera vad som formar oss och samhället vi lever i. Det finns mycket frågor, nyfikenhet och intresse att diskutera dessa områden hos många eleverna, menar de. Och med grund i detta finns påverkansmöjligheter.

Ofta får man höra att det här är svåra ämnen [sex- och samlevnadsrelaterade frågor] – men det är det ju inte. Eleverna är extremt öppna och tycker om att prata om de här sakerna. (Therese)

Jag tror att det här [sexualitet/identitet/integritet] är viktigt för ungdomarna idag, jag upplevde det i fredags när vi hade den här temadagen [kring HBTQ], att de var väldigt engagerade och sög åt sig av de som berättades och de som de fick se. (Vega)

Jag har alltid inom arbetsområdet kärlek, relationer och sexualitet mycket värderingsövningar [...] Det brukar bli väldigt bra svar, och eleverna brukar vara väldigt

ärliga. [...] Och det brukar bli en förändring till det bättre, mellan tjejerna och killarna, efter att det här arbetsområdet är klart faktiskt. (Filip)

4.3. Skolans uppdrag - i relation till det sexuella våldet

I detta avsnitt kommer fokus främst kretsa kring huruvida lärare behandlar olika teman i sin undervisning. Även lärares möte med sexuellt- och könsrelaterat våld i praktiken kommer att diskuteras. Avsnittet cirkulerar kring frågan; *På vilket sätt behandlas frågor kring sexuellt våld och samhällsstrukturer kopplade till kön i skolan? På vilket sätt behandlas frågor som rör självbestämmande och samtycke?*

4.3.1. Direktiven ovanifrån

Fyra av respondenterna säger att de upplever balansen mellan styrning ovanifrån och deras fria handlingsutrymme som en bra balans, en önskar större handlingsutrymme. Therese, Filip och Vega uppger att de ser goda möjligheter att införliva direktiven i läroplanen, när de får frågan ställd rakt ut. Marit och Marcus uppger på samma fråga att det finns relativt goda möjligheter, men även en del begränsningar, att göra verklighet av det som uttrycks i styrdokumentet. Under intervjuerna blir bilden samtidigt allt tydligare, gällande den otydlighet och motstridighet som skolans styrdokument skapar för lärarna, som ska implementera dessa i sin undervisning och i verksamheten som helhet. Både Marcus och Therese påpekar att den gällande läroplanen är problematisk i flera aspekter. Det handlar bl.a. om motstridiga direktiv i målen som har med kunskapskrav att göra och målen att samtidigt arbeta med de sociala värdena som står inskrivna i värdegrunden och de övergripande målen.

...det har varit mycket problem med den [Lgr11] - den drar lite åt två olika håll. På något sett upplever jag att man har haft en ambition att få in de här mjukare värdena i någon slags fyrkantig matris, där jag ändå ska bedöma kunskap. Det går inte riktigt ihop. (Therese)

Det handlar också om att arbetsområden och begrepp i kursplanerna är breda och öppna för tolkning, dels gällande innebörd och dels hur mycket tid som bör läggas vid att undervisa kring dem – en aspekt som Filip, Vega och Marcus alla påpekar. Den fria tolkningen kan givetvis både vara negativ och positiv beroende på tolkning, men konsekvensen blir att undervisningens innehåll varierar i stor grad, att döma av respondenternas uttalanden.

Jag följer kursplanen för vad eleverna ska lära sig [...] Sen inom kursplanen, det står ju inte exakt vad som ingår i ett arbetsområde, så detaljer får man ibland tolka själv. (Vega)

...visst har vi en kursplan som vi ska följa, men den är relativt öppen, så man kan ju välja att lyfta frågor kring sexuellt våld inom vissa teman/områden i kursplanen. (Marcus)

Jämställdhet är ett av de begrepp som uttryckligen nämns i både kursplaner och i övriga delar av läroplanen, men till vilken grad det ska beröras lämnas oklart, det påpekar flera respondenter. Även sexualitet och könsmönster nämns på flera ställen i direktiven. Vidare påpekar respondenterna att tolkningsmöjligheten gör att en kan välja – och välja bort – vad som innefattas. Konsekvensen verkar bli att många jämställdhetsrelaterade frågor, exempelvis frågor kring sexuellt våld, samhällsstrukturer kopplade till kön eller diskussioner om rätten till självbestämmande över sin kropp och sin sexualitet, blir områden som lyfts ingående just *om* där finns ett personligt engagemang kring dessa frågor hos den enskilde läraren. Detta påpekades dels uttalat av respondenter. Det går dessutom att utläsa genom att de respondenter som beskriver en, i varierande grad men överlag gedigen, undervisning kring dessa frågor också uttrycker ett stort intresse för dessa områden.

Personligen lägger jag ner mycket tid på det här frågorna [så som mänskliga rättigheter och jämställdhetsfrågor] – men andra kanske lägger upp det så att man pratar det en vecka. Och hur långt kommer man då? Ingenstans! (Filip)

Mycket av det jag tar upp står precis som du säger egentligen inte i direktiven för SO-ämnena, så jag tar upp mycket mer än vad jag ska. Jag vet däremot andra SO-lärare här på skolan som inte ens vill ta upp samtyckeslagen. Det står inte i styrdokumentet att han måste ta upp det, så då skiter han i det. (Filip)

Flera av respondenterna påpekar också att kunskapsmålen i kursplanerna många gånger är av primärt fokus, medan de sociala värdena kommer sekundärt i prioriteringarna. Även detta framförs som en aspekt som får negativa konsekvenser – kort sagt mindre tid och fokus – för att förverkliga direktiven ovanifrån gällande t.ex. jämställdhet och individers frihet och integritet. Respondenternas resonemang går i linje med Marega och Gusics argument kring värdegrundsarbetets underordnade ställning i skolan. Enligt Therese handlar detta inte enbart om den enskilde lärarens prioriteringar, utan även om direktiven ovanifrån – som i sig indikerar denna prioritering.

...man tittar alltid på sitt ämne först, det som inte har med ämnet att göra kommer i andra hand – det är inte alltid högprioriterat. (Marcus)

...det har varit ett väldigt stort fokus de senaste 10 åren att det är kunskaperna som gäller. De direktiven som kommer uppifrån har varit mycket åt det hållet: mer nationella prov, mer bedömningar etc. Där man kan känna att de här andra [sociala] värdena har fått ta lite stryk. (Therese)

Tre av respondenterna som intervjuas säger uttryckligen, som nämnt ovan, att de brinner för och engagerar sig mycket i frågor kring mänskliga rättigheter, jämställdhet, och sex- och samlevnad – något som också är tydligt i beskrivningarna kring deras undervisning. Av intervjuerna att döma täcker dessa tre respondenters undervisning kring detta markant mer i jämförelse med andra kollegors undervisning som nämns. Även i jämförelse med resterande respondenter, märks en tydlig skillnad i vilken grad dessa frågor berörs i undervisningen. Flera av respondenterna speglar således en skolundervisning som bör ses som relativt lovande med målet att uppnå en samtyckeskultur i åtanke, men problematiken finns där både uttryckligen och underförstådd: denna typ av undervisning är ingen självklarhet. Och det är just bristen på tydliga direktiv kring dessa frågor som verkar fungera som ett sätt att ”undvika” dem, av de lärare där det extra engagemanget, eller kunskapen, saknas.

...de lärare som idag känner att de har svårt att ta upp saker som samtycke, kroppslig integritet, jämställdhetsfrågor eller rasism – de menar ofta att de följer kurs- och läroplaner. (Filip)

...rent krasst så är lärare olika intresserade av att prata om de här sakerna och tycker att det är olika viktigt. Och är det inskrivet [i styrdokumentet] så är det svårare att fransäga sig att göra det. [...] När det gäller just saker som har att göra med kropp och sexualitet, blir det väldigt lätt att lärare tänker ”det där fixar biologiläraren på sex- och samlevnad.” – vilket blir en ursäkt att själv utelämna dessa frågor. (Therese)

När jag med grund i detta frågar respondenterna om *de* tror att det skulle finnas något värde i att införa exempelvis begrepp så som samtycke, kroppslig integritet eller sexuellt självbestämmande i skolans kursplaner är fyra av respondenterna rörande överens om att det hade varit positivt om begreppen uttryckligen stod där. Marit menar att det är svårt att veta om det skulle ha betydelse, dock tar hon personligen upp dem allihop – så för henne har det ingen betydelse, säger hon.

Jag tror det hade varit bra. Jag tror också att det hade varit större sannolikhet att rektorer, eller kommuner, sett till att man fått utbildning i detta här. [...] Jag kan inte förstå varför vissa av de här sakerna inte står med i läroplanen – exempelvis kroppslig integritet, samtycke, sexuellt självbestämmande, sexuellt våld och trakasserier, pojkar/mäns våld mot

flickor/kvinnor. [...] Om man vill få allt det här stort, då borde allt detta finnas inom So-
ämnen. På så sätt tror jag att vi hade kunnat få flera killar att förändra sig – för det är
faktiskt flest killar det handlar om. (Filip)

Jag tänker så här, när det kommer till begreppet jämställdhet: vi pratar om patriarkatet och
i religionen pratar vi om kvinnans roll [...] Och vi pratar om kvinnors rättigheter runt om i
världen och sådär. Men de här begreppen [samtycke, kroppslig integritet, sexuellt
självbestämmande] är ju inte självklara att de kommer upp. [...] Alla begreppen [samtycke,
kroppslig integritet, sexuellt självbestämmande, frivillighet, sexuell hälsa, Metoo, makt,
samtyckelagen, könsroller, sexuellt våld & trakasserier, pojkar/mäns våld mot
flickor/kvinnor, normer, normkritik] är ju viktiga – så alla borde finnas med! [...] jag
känner nu efter att har sett de här begreppen att dessa borde vi ju jobba mer med. (Vega)

4.3.2. Från direktiv till klassrum

I följande avsnitt redovisas de uppgifter som respondenterna delat med sig av kring
undervisningsinnehåll, i relation till studiens tematik. I åtanke bör finnas att respondenterna har
olika direktiv inom sina respektive kursplaner, och därmed olikartade möjligheter och
begränsningar i detta avseende. Samtliga respondenter har däremot samma direktiv att arbeta
med de sociala värdena i läroplanen. Avsnittet kommer till att börja med cirkulera kring
undervisning som lägger vikt vid självbestämmanderätten i relation till kropp och sexualitet.
Därefter redovisas undervisning med koppling till begrepp och tematik som snarare syftar till
att synliggöra skadliga strukturer och fenomen med koppling till våld och kön.

Filip, Therese, Vega och Marit har alla haft (eller har planer på att ha) diskussioner med sina
elever kring samtyckeslagen och om samtycke i praktiken – vad det är och vad det innebär.
Therese påpekar att hon tycker att det är viktigt att eleverna har koll på lagar – eleverna ska inte
kunna ursäkta brottsliga handlingar med att ”de inte vet bättre”. Therese berättar även att när
elever varit inblandade i sexualbrottsfall, har diskussioner uppstått bland elever, i karaktär av
”var det verkligen en våldtäkt?”. Även Filip lägger fram liknande problematik kring elevers syn
på våldtäkt och andra övergrepp – definitionen av vad som är ett övergrepp är inte självklar hos
eleverna. Det är således tydligt att elever har behov av att diskutera var gränser går och vad som
är ett samtycke. Detta indikerar, precis som i sifo-undersökningen som tidigare nämnts, att unga
inte är säkra kring hur ett samtycke kommer till uttryck. Dessa uttalanden är vidare tydliga
beskrivningar av hur våldtäktsmyter och tendenser att skuldbelägga offer finns etablerade.

Det som är svårast när vi pratar om samtyckeslagen är att få med alla elever på banan för vad som är en våldtäkt. [...] Men i fall där den som begår den brottsliga handlingen använder sig av sin fysiska styrka, där får man med sig dem (Filip)

...jag [har] lyft att nu finns det lag på att det måste finnas samtycke, det ligger en viss tyngd i att det är lag och inte bara en åsikt. (Marit)

Marcus som undervisar i det minst teoretiska ämnet berättar att han snarare praktiserar samtycke i sin lärarroll, även om han inte uttryckligen pratar om begreppet samtycke. *Jag har ett fysiskt ämne där det ibland innebär att jag måste röra elever för att exempelvis minimera risken för skador - som när vi tränar gymnastik.* Marcus berättar att han i dessa fall är väldigt noga och tydlig med att på förhand kolla av att den fysiska kontakten är okej. Då har elever möjlighet att säga nej om det innebär något som de inte samtycker till, påpekar han. Marcus är kort sagt noga med att respektera elevernas kroppsliga integritet. Exemplet visar att det finns olika sätt att visa goda exempel och sätta normer i skolan. Majoriteten av respondenterna uppger vidare att de i olika grad tar upp även närliggande begrepp såsom frivillighet, kroppslig integritet och sexuellt självbestämmande i sin undervisning. Även sexuell hälsa berörs av flera av dem. Av de exempel som respondenterna beskriver, ges bilden att dessa begrepp ofta berörs som ”sammanlänkade” med varandra.

Sexuellt självbestämmande diskuterar vi också i och med att vi pratar om det här med att man själv ska bestämma vilken form av sexualitet du har, men också om eller när du vill göra debut eller hur långt du vill gå. Eller vad som är sex för dig. (Filip)

Sexuell hälsa berörs i första hand genom att prata om smittsamma sjukdomar [...] Men sen behöver det ju inte enbart vara fysiska sjukdomar, utan det gäller ju att man mår bra också - vilket hänger ihop med att man själv får bestämma när man vill, att det bara är man själv som bestämmer över sin egen kropp, att allt är frivilligt. De hänger ihop: sexuellt självbestämmande, frivillighet, kroppslig integritet. Och jag uppfattar att eleverna är med på detta [...] Sen är frågan om det är självklart när de väl befinner sig i en situation i praktiken. (Marit)

Tematiken som ovan beskrivits kan ses som områden av värde för att höja ungas medvetenhet och kunskap om sina rättigheter till självbestämmande över kropp och sexualitet. Ett annat sätt att påverka eleverna kan vara att synliggöra skadliga samhällsstrukturer kopplade till våld och/eller kön – och på så sätt höja elevers kunskap och insikt kring existerande problematik. Områdena går givetvis in i varandra, och flera av respondenterna beskriver att de pratar med sina elever även kring detta. Samtliga lärare uppger att de belyser och försöker förändra

stereotypiska könsmonster. Filip nämner bl.a. att han pratar om könsroller i familjen – som föräldraledighet och vem som gör vad hemma. Vega nämner att de nyligen haft en föreläsare på skolan som pratat om jämställdhet, machokultur och könsmonster – och hur dessa könsroller, som många tar på sig, kan vara rättså jobbiga att upprätthålla. Även könsmonster med koppling till kläder, sport och barns sätt att leka nämns som aspekter som diskuteras.

...vi har pratat om det när vi haft värderingsövningar [...] Är det fortfarande så att flickor får mest dockor att leka med, medan pojkar får mer kanske bilar och mer accepterat får leka mer våldsamma lekar? Och vad gör det här i så fall med barnen? (Vega)

Ja, könsroller och normer pratar vi om och diskuterar. Till exempel varför det anses okej att två tjejer har mer kroppskontakt – som att gå och hålla i handen, men att det samtidigt tittas snett på två killar som gör samma sak. (Marit)

Jag försöker jobba ifrån traditionella könsroller när vi exempelvis håller på med pardans. [...] vi jobbar med den som för och den som följer – och det behöver inte vara kopplat till kön. (Marcus)

Therese påpekar att de unga är relativt bra på att se könsmonsterspekter med koppling till kläder och leksaker (sådant som de har egna referensramar till), men att de har väsentligt mycket svårare att se vad det i längden leder till att könen behandlas olika. Therese kommentar knyter an till diskussionen i tidigare avsnitt: eleverna har vissa svårigheter att se och sätta sig in i samhällsstrukturer som många av dem själva kanske inte mött fullt ut. Det könsrelaterade våldet är ett sådant område, varav det gäller att tänka på hur en belyser detta problem, menar hon.

Pojkar och mäns våld mot flickor och kvinnor, det är otroligt svårt att prata om med personer i den här åldern. Killarna känner sig ofta påhoppade, för de kan inte se de strukturena. (Therese)

...det är inget man kommer in och gör på en lektion - lär dem om mäns våld mot kvinnor. (Therese)

Vad eleverna blir förvånande över, när vi diskuterar nyheter eller lag och rätt, är när jag tar upp att de flesta våldtäkter sker i nära relationer. Det förstår de inte [...] att det är på det sättet det sker, eftersom det i media speglas andra typer av våldtäkter. (Filip)

Filip beskriver att han inom området mäns våld mot kvinnor lägger vikt på våld i nära relationer, eftersom det är där mycket av våldet sker. I Filips citat ovan kan vi åter se uttryck för att våldtäktsmyter präglar elevernas syn på våldtäkt. Vega menar att hon tycker att maktdimensionen – patriarkatet – är viktig att få in i samtal om mäns våld mot kvinnor ...att

kvinnor inte fritt fått göra vad de vill. Och så är det ju än idag inom vissa områden, den traditionen lever kvar. Marit anser att hennes elever är för unga för samtal om könsrelaterat våld, och väljer därför att inte direkt beröra det, mer än genom att belysa mildare former av trakasserier. Kring det könsrelaterade våldet tycks således respondenterna vara relativt splittrade i vad som bör – eller inte bör – beröras. Sexualbrottslagstiftningen verkar däremot vara en gemensam punkt där diskussioner om våld kommer upp. Även Metoo verkar ha genererat många diskussioner där maktstrukturer och våld med kopplingar till kön belysts. Marit uppger att hon endast berört Metoo litegrann. Filip, Therese och Vega anger däremot alla att de haft mer ingående diskussioner om Metoo som fenomen och kring de bakomliggande faktorerna, så som brist på jämställdhet och att det existerar en tystnadskultur. Therese lägger till att på grund av elevernas unga ålder, går mycket av denna typ av problematik dem förbi, vilket gör att det gäller att börja från början. Både Filip och Vega säger att Metoo har påverkat eleverna i positiv bemärkelse – att tuff chagong blivit mindre accepterat.

Det blev mycket mer diskussion i klassrummen, och det blev mindre accepterat att de tuffa killarna uttryckte sig så [kränkande]. Så Metoo har haft en positiv inverkan på eleverna. (Filip)

Jag tror att det har påverkat, de elever som man har arbetat med det här [Metoo/könsstrukturer] om i alla fall - där man har lyft, pratat och diskuterat - och där man fortsätter att prata om det här med jämställdhet. (Vega)

Therese berättar att nonchalanta attityder varit framstående på flera håll hos föräldrar under Metoo, så som ”att Metoo är en löjlig grej”. Att föräldrar förlöjligar och förminskar allvaret av Metoo, tycks i sig motivera att denna typ av maktstrukturer diskuteras i skolan – inte minst eftersom lärare som gjort just detta påpekar direkta förbättringar gällande attityder hos elever.

4.3.3. I mötet med verkligheten

Skolan är en miljö full av unga människor och en plats där olika livsöden möts. Direktiven ovanifrån, och det som på förhand och i teorin utformats som arbetsplaner, ser inte människors komplexa livsöden och tillvaro. Under några av intervjuerna kommer vi under samtal kring sexuellt och könsrelaterat våld, in på några av de svåra och jobbiga situationer som lärarna möter i sitt arbete, i relation till just detta. Situationer som lärarna blir tvungna att hantera – vare sig detta är deras uppgift eller inte. Enligt respondenterna handlar det både om att reda i

situationer som uppstår på plats, men även att hantera efterdyningar och konsekvenser av situationer som uppstår utanför skolans kontext.

...detta [är] typiskt sådana saker man måste reagera på hela tiden, för att man ser det i skolan: kanske inte så mycket sexuellt våld, men sexuella trakasserier. Där handlar det även jättemycket om att lära elever vad det är, för det vet de inte. (Therese)

Utöver situationer där elever i mildare grad kränker andra i skolan, i form av ord som exempelvis hora/bög, kommentarer kring utseende eller handlingar som att tafsa – situationer som är vanligt förekommande i skolan att döma av respondenternas berättelser, så är det även situationer av grövre övergrepp och våld som sker utanför skoltid som hamnar i lärarnas knän. Bl.a. delar en av respondenterna med sig av en händelse där barnnäktenskap arrangerats för en av deras kvinnliga elever utan att lärarna på skolan hade misstankar att något var fel – förrän eleven inte kom tillbaka efter en ”semester”. Andra situationer som dykt upp är elever som varit både offer och förövare vid våldtäktsfall – något som enligt respondenterna väckt mycket tankar och diskussioner hos lärarna kring hur de kan påverka och göra skillnad i frågan om sexuellt våld.

En av respondenterna berättar även att de på skolan har flera ensamkommande nyanlända – personer som med stor sannolikhet varit med om hemska upplevelser som sexuella övergrepp under flykten. Respondenten berättar att de inte fått någon som helst beredskap kring hur de ska hantera detta som lärare – bl.a. de kraftiga aggressionsutbrott som ibland kommer från dessa individer. Respondenten beskriver samtidigt att det är lätt hänt att dessa personer snabbt blir stämplade som hemska eller jobbiga, trots att deras beteende egentligen inte är så konstigt med tanke på tidigare traumatiska upplevelser. Dessa situationer är målande exempel på svåra frågor med koppling till sexuellt- men även könsrelaterat våld som lärare möter och hanterar i sitt arbete, trots att dessa frågor inte ingår i deras primära uppdrag – situationer som dessutom kräver kunskap, tid och engagemang. Med dessa exempel i åtanke är det av stor vikt att påpeka att vare sig lärare undervisar om dessa frågor eller ej så finns problematiken med sexuellt och könsrelaterat våld ändå närvarande i skolan som kontext.

4.3.4. Resurspåverkan

Förutsättningarna för lärare att framgångsrikt implementera direktiven ovanifrån, samt påverka sina elever, handlar inte minst om resurser. Resurser är något som återkommande kommer upp under intervjuerna: det handlar dels om kontextuella resurser i skolan – så som tid, information

och möjligheter till yrkesrelaterad kompetensutveckling, men även om lärares personliga resurser som ork och engagemang. När jag frågar respondenterna om det finns resurser för personlig kompetensutveckling uttrycker en majoritet (3 av 5) att detta är en stor brist i skolan. Två respondenter ställer sig försiktigt positiva till att där finns möjligheter till fortbildning. Flera respondenter nämner att det fanns större möjligheter för några år sedan, men att det nu inte finns pengar. Detta stämmer överens med de åtstramningar av resurser som tidigare beskrevs av Jarl och Pierre som en konsekvens av decentraliseringen av skolan. En respondent berättar att de inom kommunen haft sparbetning på skolan, årligen i över 10-års tid.

Vi har 14 dagar nu i sommar som heter att vi ska ha kompetensutveckling. De senaste 5 åren har vi inte fått bestämma en enda dag själva där vi kunnat söka egna kurser, [...] Ett av åren har vi t.ex. målat om här och gjort ett greenscreen rum, vi har blivit satta på att städa och ta bort klotter – uppgifter som inte ingår i vårt arbete. Vi har suttit av tiden ibland, för att det inte finns pengar. (Filip)

Det finns väldigt lite resurser till fortbildning, så är det. [...] det gör att personliga fortbildningar blir svårare att få till, och det resulterar i att det får man istället göra på fritiden. Det gör också att kompetensutvecklingen blir olika, beroende på hur mycket man som lärare orkar och vill. (Therese)

Både Filip och Therese påpekar just att kompetens inom olika områden blir en fråga om personliga resurser som engagemang och ork – att sätta sig in i saker på egen initiativ och ofta utanför arbetstid. En god relation med eleverna är vidare något som flera respondenter poängterar är viktigt för att skolan ska fungera och för att läraren ska ha möjlighet att nå fram med kunskap och budskap – även detta kräver personligt engagemang och ork. Att lärare har ett personligt engagemang att lära känna sina elever samt investerar sin tid/ork i kompetensutveckling på fritiden, är givetvis inget som är självklart – eller som överhuvudtaget kan krävas av lärare.

...om det överhuvudtaget ska fungera i skolan så behöver man som lärare ha en relation med eleverna. Jag bryr mig om mina elever och tycker att det är roligt och intressant att vara insatt i deras liv. Men hälften av alla lärare här vet ingenting om sina elever [...] Man måste visa att man bryr sig om orättvisor, ojämlikhet, miljöfrågor osv. Så framgångskonceptet är att lära känna eleverna – och bry sig. (Filip)

Konsekvensen av att lärarkompetensen inom bl.a. jämställdhets- och sex- och samlevnadsrelaterade frågor till stor del hänger på personligt engagemang, blir således att alla lärare varken är insatta i eller vet hur de ska hantera dessa frågor – vilket Filip påpekar. Detta

förstärks än mer när en av respondenterna även berättar att perspektiv på sex- och samlevnad och sexuellt våld helt saknades under lärarutbildningen på 4,5år(!). Den hos många lärare bristfälliga kompetensen inom området, var även något som bekräftades i skolinspektionens granskning av sex- och samlevnadsundervisningen 2017.

Flera respondenter berättar att det ibland har möjlighet att delta på vissa gemensamma föreläsningar/konferenser på skolan eller inom kommun – men där är det ledningen på skolan alternativt kommunen som väljer och prioritar ämne och fokus. Enligt Filip var det senast 2006 han som lärare fick delta i en utbildning kring ämnen kopplade till jämställdhet eller sexuellt våld – alltså 13år sedan. Detta trots den problematik som uppdagade alldeles nyligen i exempelvis Metoo, vilket kan tolkas som att jämställdhetsarbete och preventivt arbete mot sexuellt våld inte direkt är högprioriterade frågor.

Det enda utbildningar som vi lärare blivit skickade på senaste tiden, är kurser i olika former av datautveckling – och IT är inte lösningen på allt. Så där känner jag en liten sorg, i denna brist. (Filip)

Filip säger att han tycker att staten eller kommunen borde öronmärka pengar till kompetenshöjande insatser för mänskliga rättigheter och mot sexuellt våld – eftersom alla borde få kompetensutveckling inom dessa ämnen. Han påpekar också att han tycker att det är en stor informationsbrist att lärarna inte fått någon information alls kring den nya samtyckelagstiftningen.

...jag tycker egentligen att en sån stor sak, som den nya sexualbrottslagstiftningen, det bör alla lärare på ett högstadium få information/utbildning om. (Filip)

Utöver bristande information och möjlighet till personlig kompetensutveckling är brist på tid en annan resursbrist som nämns av näst intill alla respondenter. För att de ekonomiska resurserna ska gå ihop så är klasserna stora, helst 30 elever, säger en av respondenterna – det gör att en inte hinner med eleverna på ett individuellt plan. Tidsbristen gör vidare att arbetets fokus måste prioriteras. Här återkommer vi till att direktiven ovanifrån implicerar att tiden brukas i förmån för betyg och kunskapsmål, snarare än aktuella samhällsfrågor eller sociala värden. Marcus instämmer i att tiden alltid är ett dilemma, men säger också att ju längre erfarenhet en har desto lättare är det att strukturera upp sitt arbete och få in allting i schemat.

...det [finns] andra yttre förutsättningar som kan göra att det är svårt [att implementera direktiven kring sociala värden]. Brist på resurser så som tid – framför allt tid, vi har inte tid. (Therese)

Jag har en tanke om att man kanske ibland ska lyfta nyheter och så, men nu när jag kommit tillbaka [från föräldraledighet] har jag bara ett visst antal veckor på mig att sätta betyg och så – så jaa det har inte hunnits med... (Vega)

4.4. Skolan som främjare av samtyckeskultur

Studiens tredje frågeställning löd; *På vilket sätt kan vi förstå skolans förändringspotential i avseendet att verka främjande för en samtyckeskultur?* I detta skede av analysen är det dags att ta ett steg tillbaka från den information som respondenterna delat med sig av och som presenterats ovan. Vad har empirin, tillsammans med sekundärmaterialet, kunnat säga oss gällande skolans potential att motverka förekomsten av sexuellt våld och verka för ett samhällsklimat byggt på frivillighet och respekt för allas integritet och självbestämmande? Först och främst är det tydligt att den information, de värden och den påverkan som skolan förmedlar ser olika ut inte minst från skola till skola, men även från klassrum till klassrum. Det framstår däremot, trots att skolan inte är en ensam aktör i forandet av den unga populationen, som att där generellt sett finns en grundläggande god förändringspotential i skolan. Dels med skolans direkta och officiella uppdrag i åtanke att bl.a. förmedla människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor. Men främst ur aspekten att en stor majoritet av respondenterna i studien menar att de upplever goda möjligheter att både implementera detta och påverka sina elevers värderingar och attityder – om än processen är komplex. Att respondenterna vidare beskriver ett behov hos sina elever att diskutera frågor som identitet och sexualitet förstärker ytterligare intrycket att där finns potential att påverka inom detta viktiga område, om de unga själva vill delta i samtalen.

Trots att skolans grundläggande förändringspotential ger ett ljus sken, är det svårt att bortse från att den förändringspotential som står i direkt koppling till främjandet av en samtyckeskultur, är en fråga som idag avgörs i allt för hög utsträckning av intresse och engagemang hos den enskilde läraren. Skolan ter sig kunna verka främjande för en samtyckeskultur – vilket också görs, men inte av alla. För att med större säkerhet kunna tala om skolan som främjare av samtyckeskultur skulle tillexempel, som respondenterna ställde sig mycket positivt inställda till, fler av de begrepp som diskuterats ovan uttryckligen behöva inkluderas i kursplanerna (så som samtycke, kroppslig integritet, sexuellt självbestämmande etc.). På så sätt skulle dessa områden med säkerhet beröras i skolans undervisning, enligt

respondenterna. Att införa fler konkreta direktiv i kursplanerna, skulle därmed vara en åtgärd med potential att höja skolans möjlighet att främja värden kring samtyckeskultur. Däremot kvarstår dilemman för lärarna angående begränsad tid och hög arbetsbörda, varav fler direktiv ovanifrån kan anses förstärka detta dilemma och den splittringen som prioriteringsbehoven skapar. Schemalagd tid utanför kunskapsämnena, där specifikt arbete med värdegrundsfrågor – ett koncept som beskrevs av några av respondenterna i studien – tolkas också som en möjlighet att främja sociala värden i skolverksamheten. Att föregå med gott exempel och visa att en bryr sig om de värden en förmedlar, samt etablera genuina relationer med sina elever, framstår också som aspekter som ökar möjligheten för lärare att nå fram med budskap och därigenom främja samtyckeskultur. Detta ställer dock höga krav på läraren som individ – en dimension av ork och engagemang som yrkes-uppdraget och direktiven varken kan kräva eller kontrollera.

Både Metoo som fenomen och inte minst den nya samtyckeslagen, verkar ha haft en mycket positiv inverkan på skolundervisningen, i avseendet att dessa fenomen lyfts i stor utsträckning. Således har de belyst många av de hinder som står i vägen för en samtyckeskultur, och uppmuntrat värdet av samtycke. Det strukturella och könsrelaterade våldets tycks vara ett relativt svårt ämne att belysa med den åldersgrupp som befinner sig på högstadienivå, med grund i att många av eleverna ännu inte har tillräckligt omfattande referensramar för att greppa denna problematik fullt ut. Att verka för ett samhällsklimat präglad av samtyckeskultur skulle däremot med stor sannolikhet gynnas även genom ett tillvägagångssätt som kort sagt börjar i den andra änden av problemet: att fokusera på hur vi gör *rätt*, hur vi behandlar varandras kroppsliga integritet och sexuella självbestämmande med största respekt, att skola in elever i dessa värden som givna och viktiga. På så sätt uppmuntras dessa värden som ett ramverk hos medborgaren redan i ung ålder, vilket i sig bör minska det sexuella våldet. Till vilken grad detta befästs kommer dock påverkas av en rad andra yttre faktorer, som är svårare att påverka.

Den nya samtyckeslagen verkar som sagt redan haft en positiv inverkan i stor utsträckning, trots att den i dagsläget varit svensk lag i mindre än ett års tid. Det visar på den normativa kraft som finns i samtyckeslagen. Samtyckeslagen verkar således i sig ha främjat skolans förändringspotential att verka för samtyckeskultur.

4.5. Läraren som gräsrotsbyråkrat

Detta avsnitt är en kort sammanfattande reflektion kring vad som framkommit i studien och i de frågeställningar som besvarats ovan, i koppling till uppsatsens övergripande frågeställning och med ett tydligt fokus på Lipskys teoretiska ramverk och terminologi. Den övergripande frågeställningen löd; *På vilket sätt upplever lärare sin roll som gräsrotsbyråkrater, i relation till att motverka förekomsten av sexuellt våld?*

I uppsatsen har gräsrotsbyråkraten förkroppsligats av fem lärare som alla arbetar på högstadieskolor i södra Sverige. Deras livsvärldar har gett många insikter i hur läraren som gräsrotsbyråkrat kan uppleva sin yrkesvardag. Gräsrotsbyråkraterna i kontexten skolan styrs ovanifrån bl.a. av direktiv i skollagen och i läroplanen (Lgr11), där ett tudelat innehållsligt uppdrag råder – att förmedla kunskap och värden. Läraren ansvarar för att göra dess innehåll till verklighet i sitt dagliga möte med eleverna. Läraren har också ansvar att ge alla elever en likvärdig utbildning, men också att se varje enskild elevs behov samt bedöma deras enskilda förmågor. Detta fastslår direktiven ovanifrån, som formulerats av våra politiker.

Respondenternas höga och mångfacetterade arbetsbörda i kombination med ansvar för stora klasser är ett dilemma som framträder som en utmaning för att hinna med att se varje elev samt att arbeta med allt som lärarna anser viktigt – inte minst de sociala värdena. I linje med Lipskys teori har det vidare varit tydligt framträdande att läroplanen och kursplanerna är otydliga och saknar detaljer inom många aspekter, vilket sätter lärarna i position att tolka dess innebörd. Tolkningsutrymmet ger lärarna utrymme att forma undervisningen, något som ter sig mycket värdefullt och avgörande för lärarna för att utforma undervisningens metoder och fokus i samspel med eleverna. Lärarnas tolkningsutrymme och fria handlingsutrymme ger dem även kontroll kring vilka mer specifika områden och frågor som behandlas i undervisningen, samt i vilken omfattning de berörs. Lärarens roll innebär därför ett stort ansvar, eftersom deras tolkningar, prioriteringar och beslut avgör vilka mer specifika kunskaper och värden som skolans undervisning i slutänden förmedlar. Även lärarens maktposition i fråga om betyg, är en aspekt som påverkar eleven/samhällsmedborgaren i hög grad då betygen påverkar möjligheterna till fortsatta studier och därigenom yrkesval. Vidare framkom i flera av intervjuerna att motstridiga direktiv i fråga om kunskapsförmedling och värdegrundsfrågor dessutom måste prioriteras p.g.a. tidsbrist, där ofta den sistnämnda blir bortprioriterat – även detta med vissa indirekta påtryckningar ovanifrån, vilka indikerar prioritet inom kunskapsämnena.

Med dessa förutsättningar som formar lärarnas uppdrag, arbetar de samtidigt i en dynamisk miljö där ungas agerande ständigt bör bemötas och hanteras för att främja en skolmiljö fri från kränkningar, enligt respondenterna. Trots all denna komplexitet som omger lärarna i rollen som gräsrotsbyråkrater, upplever de ändå sig ha goda möjligheter att implementera direktiven ovanifrån samt påverka ungas attityder. De absolut mest avgörande faktorerna att denna potential används specifikt för att motverka förekomsten av sexuellt våld handlar i första hand om intresse och engagemang, men även om kompetens inom området. Ju tydligare engagemang där finns kring frågor som mänskliga rättigheter, jämställdhet och våldsprevention, ju fler aspekter tolkas medvetet in under kursplanernas direktiv. Flera av lärarna beskriver att de upplyser och för diskussioner med eleverna kring problematiska samhällsstrukturer kopplade till makt och kön samt att de belyser både könsrelaterat våld och sexuellt våld i bred bemärkelse. Undervisningens faktiska påverkanspotentialen bör som nämnt ses i viss skugga av den hierarkiska relationen lärare och elev emellan, då elever vet vilka förväntningar som finns på dem och kan välja att för stunden uppträda därefter.

Vad som även indikerades under intervjuerna är att lärare behöver kompetensutveckling inom sexuellt och könsrelaterat våld, så att kunskap med säkerhet finns för att undervisa kring detta – men också för att bemöta och hantera fall som aktualiseras i skolkontexten. Kränkningar med sexuella eller könsrelaterade inslag tycks nämligen vanliga i skolan, i kombination med grövre brott och andra svåra/traumatiska händelser som sker utanför skolan – men som följer med in i klassrum och korridorer. Detta är något lärarna möter i sin yrkesroll vare sig det ingår i deras arbete eller ej, samt oberoende av existerande personligt engagemang för dessa frågor. En aspekt som varit framträdande i intervjuerna, gällande potentialen att främja en skolmiljö utan våld och kränkningar, är vikten av att all personal reagerar och agerar på kränkande uppträdanden i skolan. Kombinationen av att undervisa kring det sexuella våldets problematik, samt rättighets- och integritetsfrämjande tematik, samt att gemensamt reagera/agera i skolmiljön, tycks vara sätt som gräsrotsbyråkrater kan använda för att motverka förekomsten av sexuellt våld. Enligt Lipskys teori tenderar vidare de beteenden och attityder som formas i skolan att följa med individer vidare ut i andra sammanhang. Ur denna aspekt kan således gräsrotsbyråkraternas preventiva arbete i skolan minska det sexuella våldet i samhället i stort. Vägen dit är dock aningen snårig.

5. Slutdiskussion

Syftet med denna uppsats har varit att fokusera på hur vi kan arbeta preventivt och framåt för att minska det sexuella – och till stor del könsrelaterade våldet. I koppling till detta har skolan och lärares möjligheter att påverka unga undersökts. Under studiens genomförande blev jag i många avseenden positivt överraskad kring det stora engagemang och den ingående undervisning som beskrevs av flera av respondenterna, i relation till den tematik som studien berör. Trots en öppen inställning till mina respondenter, fanns där hos mig ändå vissa förväntningar kring att detta skulle vara frågor som engagerade kvinnliga lärare i högre utsträckning än de manliga. Där hade jag fel, sådana tendenser har inte identifierats i studien. Däremot är yrkeserfarenhet något som framstår som en påverkade faktor i detta avseende. De som beskrev mest ingående undervisning kring dessa teman var de som arbetat längst som lärare.

En svaghet i studien är att den endast belyser/berör problematiken med sexuellt våld utifrån ett fokus på de biologiska könen och kvinnor som utsatt grupp, utan att inkludera andra utsatta grupper. En annan svaghet är att den inte fångar dimensioner kring rektorers roll och ansvar i skolans verksamhet och i undervisningens innehåll, en aspekt som hade varit av värde för en djupare insikt. Studien har gjort en inblick i en liten del av skolans värld, men för en mer representativ och nyanserad inblick hade med fördel en studie i större omfattning och med bredare geografisk och demografisk spridning varit givande. För vidare studier kring främjande av samtyckeskultur hade studier kring hur vi främjar detta på arbetsplatser bl.a. varit av intresse.

Slutligen kan denna studie ses som en uppmuntra att fler begrepp så som *samtycke*, *sexuellt självbestämmande*, *kroppslig integritet*, *sexuellt/könsrelaterat våld* eller likande införs i skolans kursplaner.

6. Referenser

- Amnesty, *Time for change: justice for rape victims in the Nordic countries* (Rapport), April 2019.
- Asp, Petter, *Sex & Samtycke*, Lustus förlag AB (Uppsala), 2010.
- Brottsbalken (1962:700), 6 kapitlet.
- BRÅ, *Nationella trygghetsundersökning 2018* (Rapport) 2019.
- BRÅ, *Skolundersökningen om brott 2017* (Rapport), 2018.
- BRÅ, *Våldtäkt och sexualbrott*, bra.se, <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html> (Hämtat 25-03-2019)
- Dalen, Monica, *Intervju som metod*, 2:a uppl., Gleerups (Malmö), 2015.
- Diskrimineringslagen (2008:567), 1 kapitlet, 4 §.
- Eva Witkowska & Ewa Menckel, Perceptions of sexual harassment in Swedish high schools: experiences and schoolenvironment problems, *European Journal of Public Health*, Vol. 15, No. 1, (78–85), 2005.
- Fatta, *Om fatta*, fatta.nu, <http://fatta.nu/om-fatta-2/> (Hämtat 15-03-2019)
- Fatta!, *Samtyckeslagen – Ni frågar, vi svarar*, fatta.nu. <http://fatta.nu/samtyckeslagen-ni-fragar-vi-svarar/> (Hämtat 25-03-2019)
- Folkhälsomyndigheten, *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige - UngKAB15* (Rapport), 2017.
- Gravelin, Claire R. & Biernat, Monica & Baldwin, Matthew, The impact of power and powerlessness on blaming the victim of sexual assault, *Group Processes & Intergroup Relations*, Vol. 22(1) 2019, (98–115).
- Gruber, James & Fineran, Susan, Sexual Harassment, Bullying, and School Outcomes for High School Girls and Boys, *Violence Against Women*, Vol. 22(1) 2016, (112–133).
- Jarl, Maria & Pierre, Jon (red.), *Skolan som politisk organisation*, 3:e uppl., Geerups utbildning AB (Malmö), 2018.
- Jarl, Maria & Rönnerberg, Maria, *Skolpolitik – från riksdagshus till klassrum*, 2:a uppl., Liber AB (Stockholm), 2015.
- Kantar Sifo, *Nollmätning om ny frivillighetsbaserad lagstiftning 2018*, Juli 2018.

- Kvale, Steinar & Brinkemann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur AB (Lund), 2015.
- Lipsky, Michael, *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*, Upl. 30th anniversary expanded ed., Russell Sage Foundation (New York), 2010.
- Marega, Ana & Gusic, Selma, *Det andra uppdraget*, Universus academic press (Malmö), 2016.
- Meyer, Elisabeth J., *Gender, bullying, and harassment – strategies to end sexism and homophobia in schools*, Teachers college press (New York), 2009.
- NCK, *Mäns våld mot kvinnor – ett globalt perspektiv*, nck.uu.se.
<https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/mans-vald-mot-kvinnor-ett-globalt-perspektiv/> (Hämtat 25-03-2019)
- NCK, *Global folkhälsa och våld*, nck.uu.se.
<https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/mans-vald-mot-kvinnor-ett-globalt-perspektiv/global-folkhalsa/> (Hämtat 25-03-2019)
- NCK, *Sexuellt våld*, nck.uu.se.
<https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sexuellt-vald/> (Hämtat 25-03-2019)
- Proposition 2017/18:177 - *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*
- Rennstam, Jens & Wästerfors, David, *Från stoff till studie*, Studentlitteratur AB (Lund), 2015.
- Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning* (Rapport), 2018.
- Skolverket, *Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet*, 2011.
- Skolverket, *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år. Jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen. Årskurserna 7–9*, 2013.
- SVT, *Polismästaren: Låg status påverkar resurserna till våldtäktsutredningar*, 13:e mars 2019, svt.se. <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/polismastaren-lag-status-paverkar-resurserna-till-valdtaktsutredningar> (Hämtat 12-05-2019). Programmet *Utredning nedlag* sändes 13:e mars.
- United Nations High Commissioner for Refugees, *Sexual and Gender Based Violence*, unhcr.org, <https://www.unhcr.org/sexual-and-gender-based-violence.html> (Hämtat 01-04-2019)

- Vetenskapsrådet, *God forskningssed*, (Rapport), 2017.
- Wedin, Ewa-Karin, *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*, 4:e uppl., Nordsteds juridik AB (Stockholm), 2018.

7. Bilagor

7.1. Intervjuguide

- Hur ser du på skolans potential att förändra attityder (som i förlängningen kan bidra till samhällsförändring). För att precisera detta lite mer så undrar jag vad du tror att lärare – och skolan i stort - kan göra för att påverka attityder och verka förebyggande, så att färre individer utövar sexuellt våld och trakasserier? (I skolan, liksom utanför skolan)
 - Varför/varför inte har skolan potential att förändra attityder? På vilket sätt?
- Upplever du som lärare att du har möjlighet att införliva politiska direktiv och styrdokument som utformas på högre instanser?

→Jag har plockat ut ett par meningar ur skolans styrdokument som jag tänkte jag skulle läsa upp som exempel:

”individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.”

”Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola bl.a.: kan samspela i möten med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia”

”har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället”

Vilka möjligheter och vilka begränsningar eller problem upplever du att det finns i ditt arbete för att förverkliga det här?

- Hur upplever du balansen mellan styrning ovan ifrån och fritt handlingsutrymme?
- Upplever du att det finns resurser och hjälp att få, om du själv känner behov av kompetensutveckling inom något specifikt område som du saknar?

Ta fram lappar med begrepp (samtycke, kroppslig integritet, sexuellt självbestämmande, frivillighet, sexuell hälsa, Metoo, makt, samtyckelagen, könsroller, sexuellt våld & trakasserier, pojkar/mäns våld mot flickor/kvinnor, normer, normkritik)

Om vi har t.ex. skolans värdegrund och kunskapsområdet sex- och samlevnad i åtanke, så skulle en kunna säga att lärare inom alla olika ämnen har möjlighet att på olika sätt beröra saker såsom kroppen, hälsa, sexualitet, normer och könsroller till exempel. Här har vi lite olika ord och begrepp, de flesta är inte uttryckligen inskrivna i kurs- eller läroplanen, men de kan kanske tänkas rymmas inom andra begrepp eller riktlinjer som uttryckligen nämns där. Så jag tänkte att vi kunde kika lite på dem och prata om dem tillsammans.

- Vi kan börja med den här - Samtycke - då i bemärkelsen att det är kopplat till kroppen och sexuella handlingar. Är samtycke något som du pratar om med eleverna? Och i så fall hur? Ge gärna exempel!
- Är det några andra, av de här närliggande begreppen - Frivillighet, Kroppslig integritet, Sexuellt självbestämmande, sexuell hälsa - som du lyfter inom din undervisning? På vilket sätt eller sammanhang inkluderas de då?
 - Har du andra perspektiv eller begrepp som du lyfter i undervisningen, och som enligt dig fyller samma funktion som att prata om begreppen på lapparna som vi just diskuterat?
- Under metoo kom det bl.a. två hashtag-upprop från skolelever, #tyskiklassen och #räckupphanden, där tusentals elever vittnade om sexuella trakasserier och våld som de utsatts för. Jag undrar om eller hur du pratar med dina elever om Metoo?
 - Kopplas de bakomliggande faktorerna som lett till Metoo in i diskussionen/undervisningen?
- Förra året fick vi en uppdaterad sexualbrottslagstiftning som än mer tydligt trycker på vikten/kravet av uttryckt samtycke vid kroppsliga interaktioner. Är den nya samtyckeslagen något du berör i undervisningen?
 - På vilket sätt pratar du om samtyckeslagen
 - Är det något du kopplar till det vi tidigare har pratat om?
- Sexuellt våld och trakasserier och/eller män/pojkars våld mot kvinnor/flickor - Är det något som du diskuterar med dina elever? På vilket sätt eller i vilket samband görs det isf?
- Om vi kikar på de lappar som är kvar här - normer, normkritik, könsroller, makt - Vilka av dessa områden/begrepp inkluderar du i undervisningen? Har du exempel på sammanhang som du lyfter dem i?
- Tror du att det skulle finnas något värde i att införa begrepp som samtycke, kroppslig integritet eller sexuellt självbestämmande i skolans kurs- eller läroplaner?
 - Eller någon av de andra begreppen som vi berört?
- På vilket sätt tror du, att man bäst kommunicerar ett svårt ämne med målgruppen som du arbetar med? Vilka är framgångskoncepten för att nå fram med viktig kunskap och budskap i skolan? (allt från tid/relationer med eleverna till upplägg/tillvägagångssätt – diskussioner/föreläsning/inkludera elever i undervisningen etc.)
 - Upplever du att elever tar till sig de värderingar som skolan förmedlar?
- Är det något du skulle vilja lägga till eller har du kommit att tänka på något som inte fångats av frågorna?

7.2. Informationsbrev om studien inkl. Samtyckesblankett

Inbjudan att delta i forskningsstudien

En kvalitativ studie om skolan, attitydförändring och att förebygga förekomsten av sexuella trakasserier & våld

Information om studien

Denna studie tar avstamp i några av de händelser som varit utmärkande i jämställdhetsdebatten under 2017 & 2018: Metoo som under 2017 visade bredden av de sexuella trakasserier och våld som dagligen sker i såväl skolor som på arbetsplatser, samt den nya samtyckeslagen som infördes i juli 2018. Syftet med studien är att fortsätta diskussionen som Metoorörelsen och den nya samtyckeslagen satt i rullning. Fokus i studien kretsar kring förebyggande arbete för att skapa ett jämställt samhälle fritt från sexuellt våld och kränkningar, och hurvida de som arbetar inom utbildningssektorn ser en möjlighet att bidra till denna attityd- och samhällsförändring.

Med grund i detta är jag nyfiken på att veta mer angående hur du som högstadielärare och professionell aktör inom en normproducerande institution som skolan, tänker kring dessa frågor i ditt dagliga arbete med den unga populationen.

Lärare som undervisar inom ämnena Samhällskunskap, Biologi samt Idrott & Hälsa är utvalda som målgrupp för intervjustudien med grund i att dessa ämnen på en bred grund, men genom olika perspektiv, belyser frågor kring kropp, sexualitet, reaktioner, (köns)normer, mänskliga interaktioner och samhällsstrukturer. Därför kontaktar jag dig, med denna förfrågan att delta i min studie. Dina kontaktuppgifter har mottagits via rektorn på ditt lärosäte. Den organisation som är ansvarig för studien (så kallad forskningshuvudman) är Lunds universitet.

Hur går studien till?

Medverkan i studien är helt frivillig. Att delta i studien kommer att innebära att du vid ett tillfälle närvarar vid en intervju där vi för ett öppet samtal kring frågor och teman så som undervisning, våld, attityder och lärarrollen. Intervjun beräknas ta max 1h och kommer i första hand att genomföras i parintervjuer (annars på tu man hand), beroende på antal

intresseanmälningar för studien. Tid och plats för intervjun beslutas om i gemensam dialog. Intervjun kommer att spelas in.

Hantering av dina uppgifter

Dina uppgifter och dina svar kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. Ansvarig för dina personuppgifter är Lunds universitet. Enligt EU:s dataskyddsförordning har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i studien, och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina personuppgifter begränsas. Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att ge in klagomål till Datainspektionen, som är tillsynsmyndighet. Varken du själv eller skolan du arbetar på kommer att namnges i studien.

Hur får jag information om resultatet av studien?

Studien kommer att offentliggöras i Lunds universitets publiceringsdatabas för studentuppsatser (LUP Student Papers). Studien är ett examensarbete från kandidatprogrammet i mänskliga rättigheter.

Deltagandet är frivilligt

Ditt deltagande är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta deltagandet. Du behöver inte tala om varför du vill avbryta eller inte vara med.

Om du vill avbryta ditt deltagande ska du kontakta de ansvariga för studien (se nedan).

Ansvariga för studien

Ansvariga för studien är

Malin Mellberg

073 824 57 97

malin.mellberg@outlook.com

Handledare: Lena Halldenius

046 222 96 01

lena.halldenius@mrs.lu.se

Samtycke till att delta i studien *En kvalitativ studie om skolan, attitydförändring och att förebygga förekomsten av sexuella trakasserier & våld*

Jag har fått muntlig och skriftlig informationen om studien och har haft möjlighet att ställa frågor. Jag får behålla den skriftliga informationen.

- Jag samtycker till att delta i studien.
- Jag samtycker till att intervju med mig spelas in.
- Jag samtycker till att uppgifter om mig behandlas på det sätt som beskrivs i forskningspersonsinformation.

Plats och datum	Underskrift